Олена Пчілка.

Оповідання.

I.

„Забавний вечір“.
Маскарад.
Чад.

У Київі.
1907 р.

Олена Пчілка.

ОПОВІДАННЯ.

I.

(ОПОВІДАННЯ РІЗДВЯНІ).

Київ, електрична друкарня К. Н. Милевського і Ко, В.-Владимірьска ул., 31.

Слівце до оповіданнів.

Отсі оповідання друкувалися колись в Галичині, в часописі „Зоря“. Для теперішніх українських читачів мої оповідання будуть зовсім нові, а в значній мірі й для галицьких читачів, бо „Зоря“ стала тепер бібліографічною рідкостю. Одно дуже поважне галицьке видавництво просило у мене дозволу видати мої прозаїчні твори в Галичині, передрукувавши їх із „Зорі“ осібним виданням; та мені більше хотілось видати мої оповідання тут. Діждавшися такого часу, коли се можна зробити без тієї великої труднації, що була колись, я й видаю в Київі перший випуск моїх оповіданнів (оповіданнів різдвяних), призначаючи їх яко додаток до „Рідного Краю“ за 1907 рік. Переглянувши оповідання, я тепер трохи змінила мову, приблизивши її більше до нашої мови. Зміст зостався той самий, бо оповідання мої ввійшли в історію літератури; та й не знайшла я потреби робити велику зміну,—як писалося, так нехай і буде!

Олена Пчілка.

Київ, 4-го Студня, 1907 року.

Забавний вечір.

> „На 3-ій день Рождественскихъ праздниковъ въ благородномъ собраніи имѣетъ быть увеселительный вечеръ: до 10-ти часовъ—для дѣтей, послѣ десяти часовъ—для взрослыхъ. Дѣти платятъ 50 копѣекъ, взрослые—1 р 50 к. Мужчинъ просятъ быть во фракахъ“.
>
> „Объявленіе отъ старшинъ Собранія“.

Над вечір третього дня Різдвяних свят, в господі панства Костецьких, у селі Переволоках, вибіралися та виряжалися дві панночки на „вечір“ до міста. Думаєте, мала то річ, малий захід, таке виряжання? Ба, так вам здається, бо, може, не знаєте, скільки то клопоту при такому виряжанню буває! А ще на селі! адже там, як часом що забули купити чі зробити в городі, то треба добре попоморочити собі голову, як порадити справі.

Правда, з двох панночок, що виряжались на вечір, тільки одна була доросла,—старша панна, Ксенія, вісімнадцяти-літня; менша-ж, Любочка, не була навіть підлітком;—мала всього тільки сім літ. Однак, думаєте, семилітню дівчинку, везучи її на забавний вечір у „благородне зібрання“, можна вже як-небудь випхнути, не завдаючи собі великого клопоту? От се-б уже хороше було „пустити дитину на сміх людський!“. Ні, маленька Любочка

мàла те-ж бути прибраною як слід. Ій справлено рожеве, модне, куценьке убраннячко, з білими стьонжечками та широким поясом; було їй достачено свіженьке узуття, новісінькі панчішечкі й черевички; а на увінчання всього хорішства було завито їй кучері. Та остання річ завдала дитині трохи прикрости! Кучері, бачите, були завиті ще з-вечора, у папірчики, бо де-ж у селі візьмуться тії куафьори? Хоч-би навіть сами захотіли завити волосся щипцями, так же-ж і щипців нема, і позичити їх ні-в-кого. Але-ж бо хто виспить ніч з головою завитою в папірчики, то буде пам'ятати від сьомого року може й до двадцять сьомого, що то за добро!... Ну, звичайно, як то кажуть: pour être belle il faut souffrir! (се-б то—„ради краси не жаль і потерпіти“). Тим то коли ранком служниця Маруся спитала Любочку, чі дуже „муляли“ завиті кучері, то Любочка відказала, що „не дуже“!...

Оберігаючи красу кучерів, зважено було не розвивати їх, їдучи в город. Однак не можна-ж було захожуватися з тим розвиванням і в самому клубі. От же панночки мàли перше заїхати в городі до своїх знайомих, Калиновичів, і, давши там останню раду своїм уборам, їхати тоді разом з Калиновичами на „вечір“. У Калиновичів же мàли панночки і ночувати, а лише другого дня вернутись у Переволоки з ними.

Ото-ж як раз застаємо панночок при останніх зборах перед виїздом з дому. Вони вже повбирались, а розмаїту дрібницю,—шпильки, квітки, оксамитки і таке инше,—складають в осібну коробочку. Панна Ксенія, стоячи коло комоди, саме тепер

міркує, чі надівати їй нову браслетку на руку, чі вкласти в коробочку. На останку зважила вона— надіти, щоб часом не згубити дорогою досить коштовної річі. Але-же бо й справді гарненька була та браслетка: срібна, ланцюжкова, штучного виробу. І як вона подобала до білої, круглої ручки панни Ксенії! А тим часом браслетка ще й не була куплена. Панна Ксенія тільки що заторгувала її у одної знайомої, що дістала собі ту оздобу в подарунок від брата з Києва, та ото й перепродувала тепер за десять рублів. Ту браслетку привезла панна Ксенія до дому, в Переволоки, щоб показати мамі,—та й грошей на неї випросити. Мама охотно зробила донечці той святковий подарунок і за скілько годин браслетка мала статися власністю Ксенії; потрібні десять рублів були вже в панночки в кишені.

— Ну, Любочко, хутко, хутко!—гукала Ксенія, надівши браслетку. Марусю, одягай її хутенько в хутро, давай калоші! Ах, Господи, ще з тими калошами!.. ніколи їх на місці нема, коли треба!.. Мамочко, візьму я отсю нову хустку? Завяжіть, мамочко, прошу вас!

Маруся, мама і сама Ксенія метушились по хаті. Любочка-ж тільки важко дихала під тягарем хутра і скількох хусток; остання з тих хусток, велика, завязана була аж попід руками.

— Треба, панночко, добре одягтись: в полі провіє! – додала Маруся на розвагу Любочці, зав'язуючи хустку вузлом з-заду.

— Ну, вже? зовсім? – питала Любочка.

— А нічого не забули?—питала й мама і додала:

гляди-ж Ксенічко, пильнуй добре Люоочку! Шкода, що не здужаю, не можу повезти вас сама. От ще й тато не схотів поїхати!.. Ну, та вже там будете вкупі з Калпновичами... Кланяйся-ж від мене Калиновичці!..

— Добре, добре, мамочко! Прощавайте!..

Поціловані мамою, дівчата подались до виходу. У сінях догнав їх батько і провів аж до саней. На дворі лапастий сніг щедро сипав, без' уваги падаючи куди попало.

— І хочеться тобі їхати в таку негоду!—мовив батько Ксенії:—Ще й малу тягнеш з собою!.. От позастужуєтесь дорогою!

-- Єт, татуню! нічого нам не зробиться!—одказала Ксенія, біжучи у-перед:—хиба-ж тут далеко, тих сім верст? В-дух перехопимось!

— Еге-ж, перехопитесь!... Ну, — провадив тато, закутуючи, за помочею Марусі, дівчаток в санках:—рушайте, кози! та, глядіть, не скачіте там за-надто. З Богом!... Ти-ж, Пилипе, гляди мені коней, щоб часом не напоїв гарячих, або що!...

Пилип, візниця, чоловік середнього віку, нічогісінько не відказав на ту увагу, лише з прикрост'ю смикнув за поводи і коні рушили з двору.

Поїхали селом.

Хати ледві мріли крізь вечірні сутінки та густу сітку снігу. Виїхали в чисте поле.

Санки мняко посувались рівною, з-легка пушистою дорогою. Повітря було тихе. Найбільший простір для думок нашим подорожнім.

І які-ж були ті думки?... Що до Любочки то по правді сказавши, вона так як і нічого не

думала. Перше всього вона рада була дихати струмочком свіжого повітря, що доходило до неї крізь невеличку щілинку, зоставлену їй під нап'ятою хустиною. Панна-ж Ксенія вільно дала волю своїй фантазії і потонула в мріях про забавний вечір, куди вона їхала. В думці в неї бреніла навіть мелодія того вальсу, що вона мала під його танцювати. Що за чудовий вальс! І як зручно було танцювати під його останній раз з Леонидом!..

Ох, той молодий Леонид Калинович,--(мовляли люде, наречений Ксенії),—займав коли не перше, то певне що не остатне місце в дуці Ксенії. З всього товариства, що мало бавитись на вечорі, раз по раз ставала перед її очима його струнка постать; бачила Ксенія й себе, в великому клубному дзеркалі, з обличчям, розчервонілим від танців, з блискучими очима, з „чайною“ рожею в чорних косах...

Але-ж треба й про свій обов'язок згадати:

-- Любочко, не холодно тобі?—

— Ні!—чути на одповідь тоненький голосок.

— Ах, ти-ж моя пташечко! То-ж то й тобі буде весело на вéчорі! Будеш танцювати, бавитись вкупі з Катрусею Калиновичів! А знаєш, того року всім дітям на такому вечорі роздали по цілому пакуночку всяких ласощів! От-то вже буде тобі догóда!

— Я не буду їсти всього!--защебетав голосок Любоччин:—привезу до дому!

— Добре, добре!—Тай знов потонула Ксенія у своїх власних мріях... Але що се таке? Санки почали йти якось по малу... Ксенія тоді розкрилась

трохи більше і подивилась навколо: все те-ж саме рівне поле, геть геть укрите білою пеленою. Сніг сипався уже не лапастий, а дрібний, дрібний, як пушиночки, тільки-ж так густо, густо... Посуваєшся, неначе в якій білій хмарі, пробуваєш неначе в якому надземному околі, де не видно нічого, нічого, окрім тієї білої туманної мли... І мрії насуваються легші, туманніші...

Коли се несподівана пригода перебила Ксенії всі її найкращі гадки: санки стали совсім. Пилип зліз з саней і почав щось шукати з боку.

— Пилипе!—спитала Ксенія:—що то? ви шукаєте батога?

Пилип не озивався і бродив по снігу.

— Пилипе! я кажу, ви загубили батога?

— Та коли-б батога,—мовив Пилип, надійшовши ближче:—а то дорогу!...

— Як дорогу?—

— А так! адже-ж бачите, яка заметіль почалась: навіть сліду не видно! Тут їдеш, тут—замітає!... Осьдечка, здається—дорога!...

Пилип знов сів на санки і гукнув на коней.

Ксенія заспокоїлась. Але-ж, по якому часі, знов злізає Пилип; тай пішов і пішов полем, десь аж геть-геть... Щось і не видно його! так, ледві мріє!...

— Господи! що-ж се таке?!—міркує з турботою Ксенія.

Аж-ось Пилип вернувся; але приніс він звістку зовсім не втішну.

— Ну, їй-Богу, панночко, я не знаю, що се буде! Нема дороги, хоть що хоч роби!—

— Боже мій!... Як же це справді буде!.. А далеко ще до города?..

— Куди там!... Я вже не знаю й де він тепер, той город,- в якому й боці!...

— Як? хиба ми збилися з городського шляху?!

— Уже й давно збилися!—мовив Пилип, поражучись коло коней, що залізли в кучугуру і замотались в упряжці.—Я вже думаю.—провадив помалу візниця, — коли-б хоть яку-нѐбудь дорогу знайти, хоть куди-небудь добитися... Хоть би вже додому вернутися, або що...

— От тобі й маєш! „до-дому"!—з досадою покликнула Ксенія.

— Ну, а що-ж ви думаете, панночко! Що-ж ми будемо робить у полі, як оттаке віятиме цілу ніч? То-ж-то нехай Бог боронить,—небезпечна річ!

Ксенія тяжко зітхнула. Любочку-ж взяв ще більший неспокій: зітхання та охання її були близькі до плачу.

— Ще тут нас вовки нападуть! промовила вона тим зміненим голосом.

— Бог зна що кажеш!—відповіла гнівно Ксенія:—ще якіхсь вовків вигадала! Сиди вже!..

— Ні, панночко, не кажіть, всяково буває!—перебив Пилип.—От позаторік, саме на Водохрище, оттам біля Підгаєцького лісу, — вовки, кажуть, з'їли одного музику: вертався з-відкись, та негода застукала, а тут де вони й взялись! Звичайно, всяково буває..

Любочка заплакала вже в голос.

— Та годі, панночко, не плачте! почав тоді заспокоювати її Пилип.—Чого-ж там уже зараз плакать? Ще нема ніде нічого, а ви вже й плачете!

Не журіться, якось воно буде!

По тій мові Пилип повів коней, ідучи поперед них та погукуючи, мов-би-то сміливіше.

Та Любочка вже не знала спокою.. Вона з острахом дивилась на-бік, силкуючись проглянути білясті тумани снігу.

Ксенія те-ж кілька раз позирнула на бік...

— Пилипе!—озвалась вона: - що се таке чорне, он там ӧдсторонь? пеньок, чі що?...

— А бог його знає! може й пеньок!—відказав Пилип, що сидів уже знов на передку, неначе-б то вже натрапивши на якусь дорогу.

Таємні чорні появи показалися ще кілька раз. Але Ксенія вже мовчала, боячись завдавати ще більшого жаху малій сестрі, що потерпала, сидячи поруч з нею.

— Не бійся, голубочко! - вмовляла вона сестру: се—пеньки, напевно пеньки! Бачиш? Он і знов!..

— Щось мені здається,—озвався Пилип, - чі не Підгаєцький ліс починається.

Всі помовкли.

— Коли-б уже як небудь хоч до Підгайців дістатися! — міркував далі Пилип.

— А Підгайці далеко від города? — спитала Ксенія.

— Куди! -- відповів Пилип:—де Підгайці, а де город! Верст може з вісім буде!

— Ну, ще то не так багато!

— Не багацько, але-ж яка дорога! То-ж бачите, яке лихо!

Ксенія голосно зітхнула.

-- „До города“ — провадив Пилип: - я-ж кажу,

коли-б хоч Бог дав до Підгайців добитися!

— Ну, та й щож з того? На який ми кінець приїдемо до Підгайців?—питала Ксенія.

— На який кінець! Переночуете А ранком уже як скажете: чі в город, чі до дому. Як схочете По-дневі инша річ.

— „Ранком"... „ранком"... гірко защеміло в серці у Ксенії.

— В Підгайцях — мовив далі Пилип — я завіз би вас до дядька.

— До якого дядька?—

— До мого, до Кіндрата.

При тих словах, навіть і Любочка тяжко-претяжко зітхнула...

— Але-ж і віхола зриваеться, нехай Бог сохранить!—мовив знов Пилип.—А щоб на тебе лихая година!

Бог знає, якій невідомій силі Пилип посилав ті прокльони; иншій раз він повертав їх на якусь третю постать, мовлячи для розмаїтности: „А щоб його!"... „А, бодай на його!"...

У всякім разі гнів Пилипів можна було легко зрозуміти. Путь була тяжка, рада трудна. Кілька раз застрявали в кучугурах, натикались на якісь корчі... А сніг все віє, та віє...

Тим часом крізь віхолу стали висторочуватися з боку великі дерева. Згодом Пилип гукнув!

— Блищить!... Село близько!...

— Де блищить?... Де село?... оживилися панночки. Любочка розкутала голову. Ій так душно, душно було перед тим,—Бог знає, чі то від теплої оде-

жи, чі від страху. Тепер вона підвелась в санках і пильно шукала очима того спасенного світла.

Але-ж той блідий промінь бачило тим часом лиш привичне око Пилипове:—Он-де, он-де,—бачите,—видно огник! Се Підгайці!—показував він кінцем батога, їдучи манівцем на те світло.

Далі й панночки побачили світло, побачили з-близька і неясні очерти села Підгайців.

От і в'їхали в село. Над шляхом виявились хатки, низенькі, прибиті снігом; вони мов-би тулилися купкою попід гаєм одна до другої, ніби шукали для себе захисту від негоди.

— Ну, хвалити Бога милосердного!—мовляв Пилип: — таки дісталися! От зараз і завезу вас до своїх. Сім'я у них не велика: ночувать вам буде добре. От, як раз і світиться в дядка! Ото-ж його й хата.—

Під'їхали під ворота. Пилип, одчинивши, в'їхав на подвір'я і мовив, спиняючи коней: — Пождіте-ж, панночко! Я піду та скажу їм.

Хутко повернувся веселий.

— Злізайте, панночко! — мовив до Ксенії; Любочку-ж взяв на оберемок і, принісши, поставив перед хатнім порогом. На порозі стояла якась жіноча постать.

— Мотре! проведіть їх, — мовив Пилип, вертаючись до коней.

Ксенія увійшла в сіни; за нею йшла Любочка, держучись за сестрицю. Чорна темрява обгорнула в сінях панночок і ту жінку, Мотрю.

— **Куди-ж тут?...** мовила збентежена **Ксенія**,

ткнувшись у якісь замкнені двері, либонь від якоїсь комірчини.

— Сюди! сюди!—привітно проказувала невідома Мотря молодим голосом, відчинивши двері в хату.

Панночки ввійшли.

Углядівши зараз коло печі, біля порога, якусь другу жінку, Ксенія мовила їй, входячи:

— Добрий вечір!...

— Добре здоров'я! — відказала та, повернувши голову, та й знову взялася до якогось горшка в печі.

Більше панночки нічого не могли розібрати з першого разу, дарма що полум'я доволі добре освічувало хату, або хоч більшу половину її. Першим ділом панночкам треба було розібратися з верхньої одежі; до сього як найшвидче примушувало душне хатнє повітря.

Ніхто однак не помогав їм в тім клопоті: Мотря, хоч стояла в хаті і мала руки зовсім вільні, тільки дивилися на те розбірання. По її обличчю можна було постерегти, що стояла на місці спокійно—не з якої нехоті чі неприязні, а просто через цікавість та невідомість, як братися до скидання тієї одежі.

Отже панночки сами поскидали свої муфти, численні хусточки, шапочки, колоші, і, знявши теж і хутра, уявились в своїх „вечерових" убраннях: одно з них було таке куценьке, а друге таке довге, обоє-ж доволі викочені коло шиї й з коротенькими рукавцями...

Прийшовши до пам'яти, Мотря заходилась прибірать в хаті, мовлячи:

— Сідайте сюди! от, — гармидер який в хаті! сказано ті діти—всього понатаскують, та всюди рейваху нароблять!... От, тепереньки... сідайте, панночко, до стола! Сідайте бо! Як же-ж таки там, коло самого порога!...

Панночкы сіли коло стола і роздивились по хаті.

Хата Пилипового дядька здалась їм таки тісненькою; просторінь, що зоставалась між столом, лавками й широким примостом, „полом", була невеличка; а ще до того в хаті стояли кросна, з натягненою на них роботою; висіла колиска біля полу; були в хаті й всякі господарські речі, як наприклад діжа, цебрики й таке инше...

Окрім молодиці Мотрі й старої жінки, що поралась коло печі, панночки зауважили в хаті, як трошки оговтались, -- ще й дівчину Любоччиного віку: вона сиділа високо на печі, поглядаючи з тієї обсерваторії на те, що діялося в хаті.

Любочка сиділа тихенько, Ксенія-ж розпочала розмову з Мотрею:

— От, негода... зовсім ми збились з дороги!..

— Казав нам Пилип! Де-ж,—така заметіль! А ви в город їхали?—спитала Мотре.

— В город... Ми-то ще й тепер думали, може-б звідсіль як доїхати до города... розпитавшись, та одпочивши...

— Е, де-ж уже тепер до города?! Там у долині, коло Перéспи, не знаю чі й ранком-би проїхали,

а то тепер, в таку заметіль! Куди,—нема чого й думати!... Так говорила Мотря.

Та малесенька іскорка надії, що якимсь-то способом досі тліла в серддці Ксенії,—погасла.

В хату ввійшов Пилип, принісши де-що з санок.

— Ну, й заверуха-ж зірвалась! Вже тепер таке б'є, що й світа божого не видно!—мовив він, гріючись коло печі.

— А мого старого досі нема!... сказала, зітхнувши, старша господиня: ще ранком поїхав у Княже, до волости, та й нема! Ми отсе ждемо його...

— Чого-ж там ждати!—розважав Пилип:—напевно дядько ночувати зістались у Княжому. Мотре, постели панночкам постіль,—бо вже воно пізненько!...

— Добре, добре!—мовляла Мотря,—тілько може-б перше повечеряли?

— Та воно повечеряти можна, як що теє... згодився Пилип.

Молодиця пошепталася з старою (вона звала її мамою) і заметушилась те-ж ладнувати вечерю. Збігала і до комірчини, принесла де-який припас. Пилип озирнувся на те, що вона принесла, й мовив:

— Оце ти яєшню смажить хочеш?—

— Еге,—одказала молодиця.

— Ні, ти краще звари яєць, бо вони яєшні не дуже-то їстимуть... радив Пилип:—тільки гляди, щоб не були круті, а молоденькі...

— Добре, добре, я зараз!.. ось тут і окропець є,—згожувалась Мотря, звиваючись біля печі.

Панночки не перечили заходам про вечерю: їсти їм таки трохи хотілося... Того дня вони, за виряжанням на вечір, та за поспіхом, дуже мало їли за обідом,—вечірнього-ж чаю, як звісно читачеві, їм теж пити не довелось.

Жінки поставили вечерю, зовсім не аби-яку' (бо то-ж таки були різдвяні святки): подано було капустняк з салом, покраяним чималими шматочками, ковбасу й варені яйця.

Однак, хоч панночки не мали думки цуратися вечері, всі потрави щось-то не дуже прийшлись їм до смаку: капустняк здався їм надзвичайно кислим і щось не дуже в гармонії з салом' ковбаса—тхнула часником, (Ксенія-ж його не зносила),—а яйця, замість того, щоб бути „молоденькими", були„ страшенно круті!"—так нишком шепнула Любочка Ксенії.

Пилип же звернув на вечерю—дуже ласкаву увагу; хоч, шануючи присутність панночок, сидів він трохи одсторонь від стола, однак це зовсім не шкодило йому призволятися до капустняку й до ковбаси. А тут стара господиня знайшла для свояка, десь на миснику, трохи й горілки в пляшці,—дала порційку Пилипові;—все те вправило його в дуже добрій настрій; він з-веселє розважав стару, щоб не журилася, що дядько Кіндрат не похопивсь на вечерю, зачіпав жартами обох її дочок, молодицю Мотрю й дівчинку Настю, що до вечері злізла з печі, разом з своїм котиком. Добре почувався тепер Пилип!

Та таки, що не говори, їда має досить велику вагу на духовний стан! То-ж і панночки,—

так-сяк підживившись,—почувались далеко краще. А надто Любочка: вона стала з усміхом переглядатися з дівчинкою і розговорилася з нею, з поводу якогось рядочка на шиї в дівчинки, сплетеного дуже штучно з дрібнесенького намиста. Згодом обидві дівчинки зникли з-за стола і були вже коло кросен; там Любочка, торкаючи пальчиком „берда“ та розпитуючи дівчинку Настю, силкувалась зрозуміти, як то люде можуть давати раду тій великій плутанині з ниток! За кілька хвилин Любочка, в товаристві Настусі, була вже до половини під печею.

— Любочко!—гукнула на неї Ксенія:—Що це ти робиш?! куди ти лізеш? Ти-ж зовсім покаляєш убрання!—

— Ксенічко! — гукала в свою чергу Любочка: — подивись, тут телятко!

— Де?—

— Ось, тут! Іди подивись, яке гарнесеньке!— І вдвох з Настею Любочка тягла з-під печі, на середину хати, малесеньке телятко.

— Бачиш, Ксенічко! яке гарненьке! чорненьке!—рекомендовала Любочка.

— Лисеньке!—додала Настуся, ласкаво гладючи телятко по головці.

Ксенія мусіла встати й з-близька подивитись на телятко, що стояло таке малесеньке, на тих слабких, мов погнутих ніжках; воно справді було зовсім чорненьке,—тільки з однією білою цяткою на самому чолі. „Наче той Апіс“—подумала Ксенія.

— На що-ж це ви держите його в хаті?—спитала вона у господині.

— А як-же-ж? відповіла Мотря: —воно-ж тільки три дні, як найшлося! воно-ж тепер може замерзнути в хліві!

— Он, *твое* озивається! Чуеш, Мотре! — гукнув Пилип.

— Чую, чую!—відказала сміючись, Мотря і кинулась до колиски. — Він уже проспався трохи! Вставай, синоньку! Вставай вечеряти!—З тими словами Мотря взяла дитину на руки і сіла з нею за стіл.

—- Це ваш хлопчик?—питала Ксенія.

— Мій!... відповіла Мотря, пестливо поглажуючи дитину по ніжках.

— Скільки-ж йому місяців?—

— Та вони на ті місяці не розуміють!... вкинув Пилип.

— От, на першім тижні посту рік буде, —пояснила мати.

— Чого-ж воно таке маленьке?... і худеньке якесь! мовила Ксенія, беручи хлопчика за тонку ручку.

— Бог його знае!... чогось не набирається тільця!...

— Може воно хворе? жовтеньке таке!

— Ні, хвалити Бога, воно не хворе; ото тільки якісь вавки за ушками робляться; оце казали в зільлі купати,—я купаю,—то вони погояться...

— А що воно у вас їсть?—питала далі Ксенія.

— О, вже все їсть!— утішно одказала мати.

— Як все?—

— Так: і кашу, яку там, і борщ! все!... Я то, звістно, ще й сама годую його так йому, вже більше треба!

— Ну, того-ж воно таке й жовте, і „вавки“ від того робляться, що ви його бо-зна чим годуєте! ви-ж би йому молочка давали!—вмовляла Ксенія.

— А де-ж його взяти, того молочка? От, тепер то і було-б молоко,—мовила далі Мотря, зітхнувши, — бо оце-ж корова телилась, так батько хотять продати корову!...

— На що-ж то продавати?—вмішався Пилип.

— Так вони хотять... похмуро одказала Мотря.

— Грошей пильно треба!—додала стара: отсе-ж старий одвіз трохи до волості, так не всі-ж; на всякі там податки ще, казав, десять рублів треба дати! Зборщик ще від самої осени голову гризе..

— Та через ті десять рублів корову продавати?—вона-ж більше стоїть!—вів далі Пилип.

— Ну то що! Знайдеться куди подіти, як зостанеться: от напевно прийдеться ще хліб купувати, бо в нас не стане свого! На Водохрища ярмарок у Будищах, то таки мабуть і продасть старий корову. Так закінчила стара, доволі сумно.

— Ет, якось-то буде! Може ще розміркуєтесь, та й не продасте!—розважав Пилип.—Ну, мовив він далі, вставши та перехрестившись:—спасибі вам за вечерю! Тай піду вже я спати. Там я собі знайду місце... Та воно й коней треба наглядати, бо всяково буває... На добра-ніч вам!—і пішов з хати.

Господині заходились збірати з стола.—Ксенія сиділа, смутно підопершись рукою, далі в

лівку. Але тут обізвалася мати:—Геть, я позбіраю, та сховаю,—воно здасться на щось!...

Упоравшись, почали розбіратись. Знов було на-що подивуватись і Насті, й Мотрі: Боже мій! скільки-то шпильок, верчиків із стьонжок, чогось такого, хто зна й чого! Та те—куце, а те таке довге, там підоп'ято, а там щось розтягається. „Ото!"... Коли-ж Ксенія почала розпинать шнурівку, то Мотря не вдержалась і в голос покликнула:—Ох, моя матінко! оце ви в такому ходите?! Та куди-ж його дихать, ще й танцюючи?!..

— Нічого, можна дихать!—одмовляла Ксенія;— воно не тісно!—

— Ой, де вже не тісно, як воно обіп'ялося, мов лещата!... Мотря аж рукою взялась за щоку, хитаючи головою.

Розбірання скінчилося; кладуться спать. Ксенія з Любочкою на полу, у-подовш; Мотря— там-же, у-поперек, в ногах у них, з дитиною коло боку. Стара лягла на печі, дівчина—на лаві.

— Ксенічко!... мовила тихо Любока, лягаючи зовсім: чим же ми будемо укриватися, без ковдри?.

— От, ще чого захотіла, „ковдри"! Укриєшся хусткою!—Ксенія й укрила Любочку великою хусткою, тією що обпинали Любочку з самого верху, й наказала:—Спи!...

Дівчатко й справді незабаром заснуло побіч сестри. „Бідна дитина"... міркувала Ксенія, гладючи кучері сонної сестрички.

Сама-ж Ксенія не могла й подумати про сон: перше всього їй було страшенно душно! До того якогось „кислуватого" хатнього духу вона за ве-

купі з Мотрею стала слати на полу постіль. Поклали те хутро, (старе, панове, що давали з-дому вкривати ноги), поклали подушки, прослали рядно, — що-ж іще?...

— Ходи, Любочко! — гукнула потім Ксенія на сестричку, що гралася уже з Настиним рябеньким котиком. — Пора вже тобі спати! Іди, розберу тебе, розів'ю кучері.. Вже, мабуть, давно по десятій годині: вже твій „бал" скінчився!... говорила Ксенія, беручись до Любоччиної голови.

— Мій бал скінчився, а твій починається! відповіла хитро Любочка: — адже ти казала, що по десятій годині — для вас. То це тобі саме танцювать!...

Мотря голосно засміялась, — так щиро, що сміх обгорнув і Ксенію. Взагалі Мотря вже зовсім обсвоілася з панночками; тепер, стоячи коло Ксенії, вона роздивлялась на її вбрання.

— Так отце ви на танці їздите в таких убраннях, панночко? як же це ви танцюєте в такій довгій спідниці? Не падаєте?

— Ні!... відповіла Ксенія, сміючись

Мотрина-ж сестричка пильнувала, як Ксенія розвивала кучері Любочці. Вона не спускала очей, стоячи з боку.

— Чого ти, дурна, так дивишся? питала Настю Мотря: ти, може, думала, що то так росте на голові? ха, ха, ха!...

Настуся зняла з долу кинутий папірчик і стала його уважно розкручувати... Побачивши на тому газетному шматочку неначе-б-то якийсь малюночок, Настя сховала папірчик у пазуху й нахилилася за иншими, що Ксенія покидала на до-

ічр трохи звикла; але-ж душно їй не переставало бути; ох, чі не гірше ще стало, – бо, лягаючи спати, заткнули комина!...

— Що вам таке, панночко? – питала Мотря, чуючи, як Ксенія ворочалась, а потім підвелася й, сидячи, раз-по-раз віддихувалась.

— Душно страшенно!...

Мотря встала.

— Чого ти там, дочко, лазиш?—питала її стара.

— Відіткнула коміна... одказала Мотря.

— І на що! алже воно до ранку вихолоне в хаті,—вони змерзнуть!—озивалася з печі стара.

— О, ні! – одказала Ксенія.

Всі поснули знов. Тільки старша панночка не спала. В стомленій голові в Ксенії снуються уривки думок: „Що то там думають Калиновичи?... Леонид, певно, турбується!... може думає, що я не приїхала з пересердя на його!... Деж, ледащо, кепкує отак: „Наручниці купуєте? дикарські оздоби? може, ще незабаром дасте татуїрувати ваші чудові ручки?...“ Звичайно, я розгнівалась... А що там мама? думає, шо я бавлюся!...“

Гадки в Ксенії плутались. Алеж заснути було трудно. В ногах похропувала Мотря; стара инколи заходилась кашлем на печі... А то знов півні тії... раз-по-раз співають!... І которі се? – другі, чі треті?.. Скільки разів мають вони співати? Щось вони вже без-ладу співають!...

А ось Мотра заходилася з дитиною; хлоп'я прокинулось і не засипляє чогось, пищить. Мотря щось примовляє, годуючи його, потім у-голос шипить, присипляючи: „ш-ш-ш! ..“

Далі в хаті знов затихло. Та дрімоту Ксенії перебито,—очі в панночки розкрились і з нудьгою дивляться перед собою. Маленькі вікна маячать білястими плямами. „Певно, на дворі розпогожується,“ міркує Ксенія: „в хаті видніє“.. Але в тому млявому розсвітку якось непевно визначаються ключки від кросен; дівчина, що спить простягшись на лаві, здається наче умерлою...

— „Бог знає що! буду вже спати!“ – примушує себе Ксенія і рішучо повертається на-бік, од хати; навіть очі прикрила рукою, щоб певніше примусити себе заснуть. Коли-ж як раз став подавати голос „Апис“ під печею ..

— Мотре!—чути з печі гукання старої: встань, понеси телятко до корови!... чуєш, Мотре?...

Мотря на-силу приходить до пам'яти, встає, вовтузиться з телятком, рипає дверима...

У пізню пору надумалася Ксенія спати: звірята прокидаються і подають голос одно по другому! Знов співають півні... один, другий, третій... Потім росходилися, – та ще десь так близько,—гуси... ґелґотять голосно, безладно, наче той жидівський кагал! „Господи! якого вони лиха так кричать!“—гнівається Ксенія...

Почали вставати й господині: стара злізає з печі, мовлячи Мотрі: „я-ж казала, що за ніч вихолоне в хаті!“ — Отож наказує Мотрі розпалити в печі, а сама теж починає шпортатись. „Спіте, спіте, панночко!“ наказала стара Ксенії, лізучи помалу через її ноги, але Ксенія чує й потім шпортання, та проникливе шепотіння старої, як вона молиться Богу, пораючись: „Якоже і ми оставляем должни-

кам нашим,“ — промовляє стара, здіймаючи горшки з полиці, — „і нині і присно і во віки віків,“ — чути далі, при сованню цебрика, — бо то-ж у йому либонь готуватиметься сніданок для корови, чі для свині... Потім чути, як стара трохи голосніше мовить до Мотрі: — От, Господе милостивий! старого доси нема!... що йому таке?...

— Та може-ж вони десь підночували! — розважає вже зовсім у-голос Мотря. Ксенія лежить. Вона не спить, але їй не хочеться вставать. Одно те, що чого вона встане так рано, „в-досвіта“? а друге — справді, в хаті стало холодно; неприємно й вставать... Ксенія хоче угрітися трохи, але як більше натягне на голі плечі своє пальто, то стає холодно в ноги, — не можна вкритися так, як ковдрою. „Як вони отак сплять, укриваючись свитками, то-що? Се-ж просто мука!“...

Як стало вже видно в хаті без світла, Ксенія, не заснувши й пів-години, встала, й одяглася. Ба, можна було-б навіть подивитися в дзеркало, — бо малесенький шматок його був приладнований на стіні, біля стола. Але-ж Ксенія, накинувши поверх убрання хусточку, просто собі сіла кінець стола.

Увійшов у хату Пилип.

— Добридень! — мовив він. — А що-ж панночко, куди поїдемо? На дворі тихо, хороше! —

— Звичайно, додому! — відказала Ксенія: сьогодня до нас гості приїдуть, на обід. „Та й куди-б я в день поїхала отак!“ — додає сама собі Ксенія, оглядаючись на своє вечерове убрання...

— Дядино! — гукнув Пилип: — а дивиться, — дядько приїхали! Не казав я! - з тими словами Пилип вийшов знов з хати.

Чути було з надвору голосну розмову його з дядьком.

В хаті ожививилися.

— От, хвалити Бога!—сплеснула руками стара:— А мені вже не знать-що думалося!... Сказано, воно-ж усяково буває!... Ну, слава-ж тобі Господи!— Вона позирнула в вікно—і побачила, що справді її чоловік вже під'їхав до повітки і береться розпрягати.

Трохи згодом увійшов у хату той господарь оселі,—дядько Кіндрат,—невеликого зросту, підстаркуватий чоловік. Пилип либонь ще надворі росказав йому причину, що сталася панночкам, бо дядько зовсім не здивувався, побачивши панночку; поздоровкавшись, він спокійно став скидати кобеняка, далі почав говорити, гріючися коло багаття, яка йому притичина сталася. Отож із його розповіді вияснилося, що він таки був виїхав до дому ще вчора, але блукав мало не до півночі і ледві вже прибився до будки на залізниці,—там і підночував. — Мені-ж то ще нічого," — закінчів він свою коротку розповідь,— „а що бідна кобила лиха дізнала!"...

Від голосних розмов прокинулась Любочка;— встала, убралась і вкупі з Настусею ближче оглянула і хатніх звірят, і всі инші цікаві речі: кутю на покуті, на сіні, і голубця з паперу, що спускався на ниточці коло образів,—а тут і рябенький котик сгрибнув на стіл... Треба його взяти на руки, бо вже хотять бити „сібірного кота," щоб не ходив там, „де хліб святий кладуть"!..

Господині тим часом приспорили сніданок: старому пригріли вчорашнього капустняку, а всім иншим подали пришквареного сала й ковбаси. Мотря дала панночкам і молока.

— Ви може молозива не любите?—питала Мотря: — та здається, молоко вже нічого собі! — мовила вона, годуючи молоком теж і сина свого, Дениса.—Іж, їж, синку,—приказувала:—бо от дід продадуть корову, то вже не будеш молочка мати!...

Старий же був увесь у спогадах перебутої ночі. „Ну, вже-ж і пригода!"... промовляв він, неначе сам-собі, снідаючи з великим смаком.

Ксенія ранком більше розговорилася з повеселілою сім'єю. Стара розказала їй між иншим ще про одну особу в сім'ї.

— От,—мовляла вона:—віддали ми Мотрю заміж, се-б-то не віддали, а приймака прийняли; думали, як краще,—щоб у-купі на тому шматочку своєї земельки робить, бо старий вже не здужає гаразд, а тим часом не вгадали долі: пішов Мотрин чолонік у військо!... Казали, вільготу має, а воно, матінко, й взяли... Тепер і бідуємо всі! – Коли то ще він прийде до дому!...

— Прийде! не журіться!—розважав Пилип:—як миш голови не одкусить...

Поснідавши, Пилип пішов запрягати коней і незабаром під'їхав під хату.

— Готово, панночко!—мовив він, увійшовши в хату, та забіраючи хутро, на ноги: я там ждатиму коло коней!—Попрощався з обома господинями й вийшов вкупі з дядьком з хати.

Панночки поодягались.

— Бувайте здорові! мовила на відході Ксенія господиням і положила на стіл, срібнячками, піврубля грошей, — тих, що були призначені, щоб заплатить за Любочку при вході на той „забавний вечір“.

— Та й на-що-ж це ви!... мовила Мотря.

— А та дурна хоч-би подякувала панночці! — додала стара.

— Прощавайте, прощавайте! — мовила Ксенія, збентежена. Прощай і ти, маленький Дениску! — вдалась вона до хлопчика, що держала на руках Мотря.

При ясній днині хлопчик здавався ще жовтіший; вавки на тонкій шийці було видніше... Повернувши головку, хлопчик заглядав до телятка. Погляд Ксенії перейшов теж на те маленьке телятко. Перед самим порогом вона спинилась, якийсь-то рух пройшов у неї по обличчю, у виду з'явилася краска; далі вона швиденько добула гаманець і, вийнявши червоний папірець, мовила: — ось, нàте вам, Мотре!... се для хлопчика... Тут десять рублів... Нехай ваш батько не продає корови!.. Годуйте хлопчика молоком!...

Мотря стояла, мов остовпіла, з тим червоним папірчиком, втиснутим їй у руку; вона не встигла й подякувати за подарунок, — як Ксенія хутко вибігла з хати.

— Ксеню! мовила в сінях Любочка: — то-ж ти віддала ті гроші, що мама дала заплатити за браслетку?

— Ну, ті! Так що-ж?

— А як же тепер буде?

— Ніяк!—

Любочка, одержавши на свої запитання таку непривітну відповідь, змовкла.

„Мама дала!... мама дала!“ – міркувала Ксенія: „так що-ж з того! Здається, мама ті гроші дала мені в подарунок! так, здається, я можу, куди хочу, повернути ті гроші?... Яке кому діло!“...

Умостилися в санках. Мотря, віддавши дитину старій, таки вибігла з хати, провести панночок; вона гарненько обтикала їх з обох боків і тепер, стоячи біля порога, гукала в-слід: Щасливо!... хай бог помога!...

Виїхали з двору дядька Кіндрата. Ось і всю вулицю проїхали, ось і остатню левадку минули. Село Підгайці зосталося по-заду... коні, відпочивши, бігли бадьоро, шпарко.

Незабаром опинилися в чистім полі.

— Що, панночко,—озвався в полі Пилип, вдаючись до Любочки: – не боїтесь тепер вовка? Ха, ха, ха!

Справді, пора й година були такі, що можна було залишити всі вчорашні турботи

В повітрю було тихо і ясно. Не був то морозно-іскристий день, алеж ранок мав такий ясновидий, привітний вигляд: широке біле поле сяяло срібним лагідним світлом проти погожого ранку. Бабуся зима неначе зтиха усміхалась, мовлячи нашим панночкам: – „А що? яку я вам штуку утяла?“..

Сестри весело сміялись і щебетали, згадуючи свої вчорашні сподіванки й пригоди..

Ось не забарились і до-дому приїхали.

— Мамочко!--гукала Ксенія, влітаючи в хату разом з хвилею свіжого повітря: поздоровте нас обох з величним балем! ха, ха, ха!...

— Що це таке?!... питала мама:--як се ви так рано приїхали? А де-ж Калиновичі? адже-ж і вони мали сьогодні приїхати з вами?

Ксенія хотіла розповідати,—та за Любочкою була то трудна справа! Вирвавшись від служниці Марисі, та скачучи коло мами в розстебнутому хутрі, з розтріпаними кучерями, Любочка калатала, як дзвоник, розповідаючи всю тую пригоду з „забавним вечером"...

Пройшло з годину. Ксенія лежала в своїй хаті, накинувши звичайне убрання. Спати вона не думала,—а так, хотіла дати пільгу втомленій голові, що навіть боліла після неспаної ночі. Коли се в хату вбігла Марися, мовлячи: — Панич приїхав, Калиновичів!

Ксенія хутко вийшла в світлицю, де її дожидався Леонид Калинович, — високий, гарний молодик.

— Здорові були!—мовила йому Ксенія, з радісною краскою в виду;—Що-ж це? ви-самі? а мама й Галя?...

— А!—відповідав Леонид;—У мами—гості, сестра—перетанцювалась на вчорашнім вечорі, а я—сів і поїхав сам!—бо я вже не міг більше терпіти!.. Скажіть мені на ласку божу,—що це таке?! чом ви вчора не приїхали на вечір?!...

Почалась розповідь, перерывана дивуванням, сміхом... Тут і Любочка прибігла,—її душа почула, що Леонид привіз їй гостинчика...

Саме як Ксенія пособляла їй розвязувати штучно зав'язану коробочку з солодким гостинцем, Леонид побачив на руці у Ксенії браслетку.

— О!—мовив він: дикарську оздобу уже обновилисьте?...

— А!—відказала Ксенія, зриваючи срібну наручницю:—Прошу вас, віддайте браслетку пані Білецькій,—скажіть, що я не куплю: мамі не сподобалась!...

— Не правда! не правда! мамі сподобалась!—вмішалась Любочка:—а тілько Ксенія гроші віддала!—І почало дівча розповідати.

Любочка побігла хвалитися мамі й Марисі своїм гостинцем, а Ксенія зосталася з гостем, що так ніжно цілував її руку—без браслетки...

(*Кінець*).

МАСКАРАД.

„Що у пічі та горщок кипить,
А в запічку та дитя кричить,
А у хаті та буркун бурчить“!...
Жіноча пісня.

Морозний тихий день. Київські улиці пишають зімовою красою: вони посріблені морозною млою, і крізь неї, мов артистичні малюнки на склі, виступають узгір'я з поетично перемішаними оздобними будинками, з рядами тонковітих дерев, застиглих в здорову повітрі, вкритих дрібним легким інеєм. Минаючи з-близка химерні київські будинки розмаїтого смаку, бачиш, як їх штучні лінії виступають ще виразніше, означені білими сніговими смужками, що з-тонка позалягали по заломах, амбразурах та піддашшях; башточки здаються ще стрункіші, висячі залізні ганки ще прозірніші.

Ясна днина весело грає по тій будівлі, по деревах бульварів; дрібні морозні скалочки блищать вулицею, немов скачуть по під ногами, звеселяючи путь.

Пішоходців же йде вулицями багато; доба гарна, у-міру морозна й тиха, день святковий,— свято рокове, останнє в ряді різдвяних свят, Водохрище. Отож дозвільний люд густо висипав на

улиці, скористувати з свого дозвілля і гарної днини.

На Хрещатику, тій найбільшій жилі київського дозвільного життя, аж гомін стоїть від гуторки проміж тею юрбою, що посувається лавою вздовж тротуарів.

Так, чутно веселий гомін, маячать показні убрання, мигтять утішні усміхи, щирі й приховані погляди...

Спускаючись до Хрещатику боковою вулицею, ішла одна пані. Постать її нічим видатним не кидалась в вічі, — ні великою чепурністю, ні великою недбайністю.

Пані була молода, однак не хизувалася тим, що вона може не боятись морозу; вона була одягнена в грубеньке, не дуже-то модне хутро, нап'ята була хусткою поверх простенької смушевої шапочки, її зарукавчик і узуття були теж самі звичайні. Однак було в постаті тії молодої пані щось таке, що звертало на неї увагу деяких перестрічних молодиків, — мабуть те, що так принадно видніли з під сивих смушків її темні, гарні брови і карі очі, з ясним, тихим поглядом; очерти обличчя її мають досить тонкості, а блідість немов прозорого лиця, з-легесенька торкнутого, на свіжому повітрі, рум'янцем, — чинила естетичне враження. Тим-то не даремне спинялось инше пильне око на тому обличчі, окритому простенькою білою хусткою.

Постать і похода молодої пані були поважні; вона йшла очевидно за ділом, мало звертаючи уваги на перестрічних і простуючи до певної мети.

Так, мета її була певна; вона хотіла купить дещо для дому й для дітей: ось вийшов чай, та треба купити канви й заполочі, та хваргушка для Манюсі, та осібного мила „хімичної лабораторії“ для обох дітей... Ог, звичайний собі клопіт, самий звичайний!.. А про-те певний і пильний, бо можуть за для свята позачиняти магазини: хутко зійде третя година дня!

Пані вже на Хрещатику і зникла в густій юрбі, в-силу пробіраючись проміж тими людьми, що в більшій части своїй зовсім не думали поспішатись, та не думали й про те, що комусь иншому треба спішитись.

Справивши своє діло в двох магазинах, пані йшла вже вільнійше. От вона стала перед вікном парикмахерського магазину, подивилась на збаночки й скляночки і, помисливши трохи, увійшла в магазин.

Там за перегородкою праворуч ішла пильна робота; чути було гомін, цокали ножниці; а в самім магазині стояв за прилавком продавець і занятий був торгом. На прилавку було розкидано маски, маскарадні убрання; їх оглядала якась либонь химерна покупниця, в гарній ротонді та в штучнім капелюшку на високо задертім волоссі; вона недбайно перевертала увесь той маскарадний мотлох, голосно мовлячи дзвінким голосом: - Ні, ні! Це все не те, чого мені треба!.. Бог знає що! Якесь все перісте, без смаку і навіть якесь-то все старе!... Краще всього, як би у вас було просто собі чорне доміно!

— Доміна нема, - всі вийшли! —немов перепрошаючи відповів продавець, нахиливши свою прилизану голову; потім спинив питаючий погляд на нашій пані, що ввійшла і стояла край прилавка, дожидаючи своєї черги.

— Єсть у вас мило хімічної лабораторії?— спитала вона, коли продавець повернувся до неї.

— Як же, єсть!—відповів продавець і метнувся на-бік.

Зоставлена ним нарядна дама повернулась на голос тієї, що прийшла, і, прижмуривши свої очиці, пильно поглянула на неї. Далі підчернені її брівки і рожеві губки ворухнулись привітно і вона мовила трохи здивовано:

— Ах, це ти, Саню? Я з-першу не пізнала тебе!... Здорова! Як ся маєш? - Дама простягла галантну ручку в щільній свіжій рукавичці.—Як це ми тут зустрілися? Ха, ха, ха!... Давно не стрівались! Ха, ха!... Об-тім, я дуже рада, бо тебе зовсім неможливо де-небудь побачити!

— На що-ж „де-небудь“? Я завжди дома, і там мене зовсім не трудно побачити!—відповіла, усміхаючись, наша пані Олександра. (Будемо звати її так, коли приятелька назвала її Санею).

— Може бути.... Але-ж я все ніяк не зберуся!... Ну, та пожди, я колись прилину до тебе! Пам'ятаєш, як в-осени я зовсім задурила тебе,— цілий день у тебе сиділа! От, нехай знов явлюсь незабаром!

— Прошу!... А це-ж ти куди збіраєшся? в маскарад, чі що? - спитала Олександра.

- Ах, в маскарад, у клуб!... клопітно зітхнула

дама:—та от біда моя: доміно ніяк не можу знайти! Всюди все розхватали,—бо сього вечора аж три маскаради в городі!... Я вже умисне замовила-б зробити мені доміно, так сьогодня-ж свято,—ніхто не візьметься робити!... Така досада!... Хіба вже знаєш що?—мовила дама, раптом оживляючись:—візьму я матеріял,—у мене навіть дома де-що знайдеться,—та й заберусь до тебе; а ти мені допоможеш пошити доміно! Ти не відмовишся? ні?...

— От, сього не знаю!... Я з роду доміно не шила,—навіть, правду кажучи, ніякого розуміння не маю, яке воно має бути! Далебі, з-роду його не бачила!—відповідала пані Олександра, сміючись.

— Ах, це пусте! Нема там чого знати!—замахала рукою її знайома:—Аби тільки ти схотіла помогти! Доміно—се просто як небудь счеплена хламида! Я знаю і тобі розскажу! Так, так, серденько, аби тільки ти захотіла мені пособить!... Так і буде. Я от забіжу, спитаюся в скількох місцях, там далі, і коли ніде не знайду нічого придатного, то й явлюся до тебе! От бачиш, вийде, що я навіть дуже хутко одвідаю тебе! Ну, до побачення, треба поспішатися!

По тій мові щебетлива дама приязно стиснула руку пані Олександрі і, зграбно загорнувшись у ротонду, жваво вийшла з маґазину.

Пані Олександра зісталась, з усміхом на устах. Тая щебетуха, її колишня школьна товаришка „Агата,“ завжди будила в ній веселий настрій.

Після школи, доля дала їм обом різне становище життя; однак зоставалися між ними ще якісь

давні зв'язки, що не могли бути порвані. І завжди, зустріваючись хоч би й припадком, обидві пані мінялися щирою й веселою розмовою.

— Невже вона справді приїде до мене шити теє доміно?—думала, усміхаючись, пані Олександра і мимоволі глянула на маскарадні костюми та на маски, що зостались на прилавку. Думка її самохіть перейшла взагалі до маскарадної забави:—І вбіраються-ж люде в оттаке! —мислила вона, поглядаючи з боку на дивовижне манаття.— Що-ж, утішаються люде! Видно, єсть потреба повеселитись, чі хоч подуріти трохи!

Далі пані Олександра одвернулась від тих лахманів і уважно заїнялась вибіранням мила для своїх малих,—для того „вродливчика" Васі і „кудлаточки" Мані:—яке-б то було для їх найкраще?.. Купила—сулимового.

Хрещатицькі справи впорані. Пані повернула вже з Хрещатика на бокову вулицю; вона йшла досить хутко, бо трохи змерзла, та й дома хотілося скоріше бути.

Аж ось вона мимоволі спинилась: просто на зустріч їй ішов її давній знайомий, пан Леонтовський. О, вона з першого погляду пізнала його!... Ще-б пак не пізнати!... То-ж колись... колись він залицявся до неї, як ще вона була не замужем, а він був молодим офицером. Він часто бував у них, там у повітовому місті, часто танцював з нею на вечорах. І вона тоді не цуралася його... Ну, та мало до кого не залицяються молоді офіцери, мало з ким не танцюють молоді дівчата!..

А потім пан Леонтовський поїхав до якоїсь військової академії, бо йому конечне хотілось її пройти. А панна Олександра пішла собі заміж. Ну, і якось тая знайомість зовсім порвалася... Пані Олександра останніми часами не знала навіть, де пан Леонтовський і що з ним таке діється. Аж ось несподівана зустріч на вулиці! Леонтовський ледві глянув на пані Олександру — теж від-разу пізнав її.

— Це ви? — мовляє, — здорові!... От зустріч! — і почалась розмова. Пан Леонтовський пішов поруч і все розпитує Олександру, як їй живеться, як що. І сам росказав, що от він кінчив академію, має місце і власне оце простує туди, куди його призначили; але на який час затримався в Київі, перебути який тиждень, побавитись, перше ніж їхати на службу.

— Дуже я радий, що зустрівся з вами! — мовить на останку Леонтовський: — Я й не знав, що ваш чоловік служить тут!

— Та тут-же.

— Де-ж ви живете? —

Пані Олександра назвала вулицю.

— Ну, то я пройду з вами до вашої домівки! — мовив Леонтовський, та і знов провадить свої речі.

От і вулиця пані Олександри. от і домівка її. Перед ганком вона міркує: Як же тут бути? Мов-би то приходиться запросити Леонтовського до своєї хати!...Але вже обідня пора...

— Спасибі, що провели! До побачення!..

— До побачення!... Може ще де-небудь зустрінемось? — мовить Леонтовський; всміхається, якийсь збентежений...

— Може!...-- відповіда пані Олександра і рушає до дверей. А Леонтовський, знявши шапку і знов міцно насунувши її на голову, повернув назад.

Пані Олександра вже в своїм передпокою; їй відчиняє нянька, а за нянькою, либонь теж почувши дзвоник, біг з дальшого покою малий хлопчик, літ трьох, голосно гукаючи: „мама! мама!"...

— Тікай!... тікай!.. Я з холоду!—кричала йому мати. Але хлопчик скакав по-близу, питаючи:

— Що ти нам принесла? Що ти мені купила?—

— Тікай бо, потім покажу! Пожди, роздягнусь!.. Ввійшовши в покої, пані Олександра почула із своєї спочивальні голосний плач меншої дитини і подалась туди.

Там отая „кудлаточка" Манюся сиділа на ліжку, у хвартушку, залитому молоком, і була в якомусь превеликому горі: рясні сльози текли з її очок, личко все почервоніло, спотворилось від того плачу; розкудлане волоссячко мало дуже жалібний вигляд на тій нещасній голівці.

— Чого це вона так плаче?!—питала пані Олександра у няньки, наближаючись до дитини

— От, химерує увес час: ані спить, ані грається.—що хоч з нею роби! - відповідала нянька, беручися до дитини.

Але мала, заголосивши ще дужче, відбивалася від няньки і тяглася до матері.

— Невже не можна було забавити! — мовила няньці пані Олександра, беручи малу:—тож єсть і забавки, і все!...

— „Забавки"!—переказала нянька:—он Манюся взяла була мяча, а Вася як прибіг, як почав

видирать з рук, то тут таке счинили, що й Господи!

Вася власне стояв з мнячем у руці, щільно притискаючи його до грудей, та посвічуючи з під лоба своїми карими очками.

— То мій мнячик!—мовив він далі, з таким виглядом, що здавалось ніяка сила не моглаб вирвати з його цупкої ручки того, сказати правду, вже доволі облупленого мнячика,—дарма, що він був куплений ще тільки на Різдво.

Однак справа хутко владнувалась, і настала згода: Манюся далі сиділа вже у мами на колінах, в новому хвартушку, і бавилася тим-же жаданим Васиним мнячиком; а Вася поставив перед собою на стільці новопринесеного півника (такого півника разом з його кукуріканням може всякий здобути на Хрещатику за 10 коп.); забезпечивши за собою півника, хлопчик зайнявся розпаковуванням нового бруска мила, здираючи всі обгортки й „наставленія", та кидаючи їх без уваги до-долу.

Заспокоївши дітей, пані Олександра заклопоталася обідом, бо пора була пізня, а без господині якось ніхто не здумав і стола накрити...

Згодом вся сім'я зібралась за столом. Опріч Олександри й дітей, що сиділи у неї з обох боків, вийшов до обіду пан господарь, муж Олександрин, огрядний чоловік середнього віку. Обличчя його мало трохи холоднуватий вираз, однак було доволі гарне: високе біле чоло, гострий погляд, блискучий темнорусий вус; все те були властності приємні як для чужого ока, так либонь і для самого обладаря їх.

Гостей не було і сім'я обідала по-просту, без уваги до розмови і до способу їди. Припрошувати приходилось тільки маленьку Манюсю, бо вона більше розливала крупник, ніж їла;—такий був у неї звичай.

Обід, не вважаючи на свято, щось не дуже то вдався. Пан господарь зауважив перше всього, що перловий крупник був задимлений; і хоч пан з'їв собі гарненько увесь насипаний йому крупник, се-б то цілу талірку, однак на його гарних устах зостався замітний вираз прикрости, і того скривленого виразу він зовсім не думав ховати, найпаче від пані господині... Печеня зовсім не згладила першого прикрого враження, бо вийшла трохи пересушеною; господиня, правда, прийняла цю пригоду досить покірно, але господарь „поставив" з цього приводу навіть загальне питання: „Чому у нас не може буди доброї печені"!—Той жаль, найпаче теє „у нас"—замітно скребнуло господиню; вона подала увагу, що сьогодня печеня пересушена через те, що пізно подається обід, бо вона, господиня, ходила на Хрещатик за покупом. Але й після цієї уваги питання зосталось для пана господаря „одкритим". Подана після печені солодка потрава не викликала ніякої розмови; пан тілько нетерпляче постукав ложкою, бо тая рижова „бабка" вже була на столі, а дрібного сахару до неї ще не було подано: пані господині треба було встати й шукати його в шафі, перше на верхніх полицях, потім на нижчих. Звичайно, на те зійшло трохи часу...

Обід скінчився мовчки.

По обіді, пан господарь, взявши нову книжку товстого журналу, подався з нею до кабінету, щоб там у спокою читати її.

Мав рацію, бо з певностю можна було сказати, що не здобув би він того спокою у спільних покоїках, за дитячим гомоном та шарварком, а то й за тим новим гостем, півником. Як звісно, такий півник буває дуже голосний першого дня по своїм прибутті; там далі він вже потроху тратить свій голос, поки й зовсім умовкне де-небудь під ліжком; але перший день—той вже його!

Двері до кабінету були увесь час зачинені; через те зісталось невідомо, чі пан господарь читав увесь час, чі може й задрімав трохи. Досить того, що він і до вечірнього чаю теж вийшов з книжкою в руці, та й сидячи за столом—читав її дуже пильно, лиш инколи відхиляючись, щоб сьорбнути чаю з шклянки. Допивши першу шклянку, пан мовчки, не відриваючись від читання, посунув її жінці. Пані налила другу шклянку, даючи разом з тим раду й дітям.

Допивши другу шклянку чаю, господарь вийняв з кишені дзигарь, подивився, яка була година, і мовив жінці:—Скажеш Ганні подати мені умиватися в кабінеті.

— Хіба йдеш куди?—спитала пані

— Думаю піти на який час до Івановських; сьогодня у них збіраються,—відповів пан.

— До Івановських?.. І я пішла-б,—давно у них не була; власне оце святками збіралася...

По обличчю пана-господаря пройшов ніби прикрий рух; по просту сказавши, він трохи скривився...

— Як хочеш!—мовив:—але з ким же будуть діти?

— З нянькою!—відповіла пані:—я поклала-б їх спати, при собі, а потім, здається мені, нянька могла-ж би побути з ними!

Господарь з якоюсь непевністю повів бровами, далі мовив замислено:

— Вася кашляє... Сьогодня, поки ти ходила, я скілька раз чув, як він захòдився. А Манюся увесь час кричала в няньки! Чі вона до няньки ще не звикла, чі хвора, чі що!...

— Чом же ти не подивився, що там її таке було? можна-ж було взагалі наглянути дітей без мене.

Пан господарь поглянув на жінку з таким дивуванням, як би вона сказала йому, чом він без неї не злітав на місяць; однак не сказав нічого, тільки здвигнув плечима і знов утопив очі в книжці.

Дочитавши до кінця, либонь якесь оповідання, чі шматок роману, мовив, устаючи:

— Так скажеш Ганні подать води в кабінет.

— Ганни нема,—коротко зауважила пані.

— Де-ж вона?—

— Відпросилася у мене на цей вечір.

— Чудова річ! Взяти й порозпускати слуг! Так у нас завжди!

— Зовсім не „завжди"! а треба-ж і слугам знати колись свято! Тепер же Різдвяні святки, останній день...

— Ну так!... А тим часом нема кому подати збанка води!—

— Чого-ж „нема кому“? Нянько, дайте сюди дитину і подайте панові умиваться.

Нянька охоче здала „кудлаточку“ на паніни руки і пішла по воду. Далі пан подався до кабінету, а пані зосталась мовчазна за столом, з дитиною на колінах.

Пройшов який час. Пані господиня вспіла вже покласти „кудлаточку“ Манюсю спати і витерла терпентиною грудці Васі; отже й хлопчик теж лежав уже в ліжку. Як ось в спочивальню увійшов пан господарь, — вже зовсім прибраний, насвіжо умитий і причесаний. Від його навіть ішов дух пахощів.

— Дай мені, Саню, чисту хустку! — мовив він жінці; потім додав:—А ти, значить, не йдеш?

— Відкіля-ж теє „значить“?—мала казати жінка; але якась досада закипіла в неї в грудях і не дала їй сказати того. Вона промовчала; далі, теж мовчки, подала чоловікові хустку з комоди.

Беручи тую хустку, пан міг би постерегти осібний вираз на жінчинім обличчі, бо тая досада і без слів малювалася досить замітно й зрозуміло. Чі зрозумів же господарь, чі ні, що думала на відповідь жінка, тільки він, поглянувши на дзигарок, сказав:

— Та й пізно вже!... Як що йти тобі до Івановських, то треба-ж було-б передягтись, — бо в українському-ж убранню ніяково йти на вечір; ну, а поки-б ти перебралась, то було-б уже зовсім пізно!... Я вже зовсім зібраний. Скажи за мною

зачинить двері!—додав пан через скільки хвилин, бувши вже в другій хаті...

Няньки не було в покоях, а через те пані, взявши лампу, пішла випровожати пана сама.

Стоячи з світлом на порозі в прихожій та злегка прислонившись до одвірок, вона дивилась на останні збори його. А він, закриваючи хусткою горло і сніжно-білу пазуху, стояв по-близу такий прибраний, освіжений, ніби розквітлий. Пані кинулось в вічі, що навіть вус його був підкручений немов штучніше, ніж завжди. „Немов чимсь підшмарований, та напручений“, подумала пані; але як би-ж се могло бути, коли у їх і в заводі не було такого знàдобу!...

От уже й калоші взуті й пальто защепнуто.
— Бувай здорова!—мовив пан, виходячи з прихожої, і додав у коридорі:—Та от що: не здумай, прошу тебе, дожидати мене, поки прийду від Івановських! Лягай ранійше спати; тобі найбільше шкодить, як ти пересидишся довго з вечора! Будь здорова!—

Останнє слово донеслося разом з хвилею свіжого повітря, що ввірвалось в коридор, як пан відчиняв надвірні двері, виходячи на вулицю.

Пані замкнула двері і, злегка затремтівши від холоду в тому легкому убранню, подалась до покоїв. В першій хаті вона поставила свою невеличку лампу на столі; в спочивальні світла вже не треба було, бо діти вже спали. В покоях було зовсім тихо; пані, опустивши голову, постояла

скілька хвилин біля стола, потім пройшлась задумана по хаті, ледві освіченій тою лампочкою.

Було так самотно... і смутно! Немов журливо скрипнула мостина під ногою, із їдальні доносилось докучне цокання годинника. Пані Олександра підійшла до вікна і навіть відчинила кватирку. На дворі було доволі ясно, немов ясніше ніж в хаті, тихо так; перелітали малесенькі пушиночки снігові,—от одна упала на руку пані Олександрі...

Під самим вікном пройшли двоє молодих людей, голосно розмовляючи; а от промайнули санки, так швидко і немов зовсім без гуку... „Поспішають всі кудись!“ гадала пані Олександра:— „Що ж! свято... останній день свят... бавляться!“...

Ще хвилину постояла, дивлячись в ту білясту свіжу млу; потім зачинила кватирку і знов підійшла до стола. „Почитати-б що-небудь; година дозвільна. Що ж, тепер можна взяти нову книжку журналу,... тепер вона не зайнята!“.. Пані Олександра пройшла в кабінет по книжку. Там ще горіла свічка і освічувала досить велике і зовсім не поетичне безладдя, що панувало в тій невеликій кімнаті: серед хати стояв навколо обхлюпаний стільчик з тими знадобами до вмивання; на канапі лежали частини скинутого панового убрання,—все те було розкидано так, немов його не треба буде ніколи. Пані ледві не спіткнулась на чоботи, ті старі хатні чоботи, кинуті вже зовсім з призирством. Прибравши чоботи на бік, пані підійшла до стола, шукаючи журналу; дійсно, книжка лежала там, розгорнена серединою на-верх, на

тому місці, де кінчалось прочитане паном оповідання.

— Цікава я знати, що він так пильно читав!— погадала пані Олександра і перегорнула оповідання:

„*Роздвоєне копито,* роман, переклад з англійскої мови“,—прочитала вона. Так от що його так притягло до себе!—пр майнуло в паніній думці, і блідий усміх з'явився на її устах. Беручи книжку, вона глянула мимоволі на дзеркало, що перед ним причепурявся пан господарь; разом з щіткою й гребінцем лежав... що це таке?... шматочок—фіксатуару.—А це ж з відки?... Так от від чого панський вус стай такий зграбненький!... От воно що!—Взявши свічку з кабінету, вона перейшла з книжкою в „гостинну“ і, сівши край стола, взялась до читання. Та ледві вона розгляпулася в книжці, що в їй було цікавого, як почула із спочивальні Васин кашель, якийсь непевний... Олександра скочила й подалася до спочивальні. „Ні, хлопчик не гарячий, це може так!...—поміркувала вона, оглянувши турботно хлопчика. Укривши його, пішла знов до свого читання.

Але тому читанню щось не велося цього вечора! за яку півгодину прокинулася Манюся, взявши від-разу голосну, нетерплячу ноту. Пані Олександра либонь гадала, що її виручить нянька; але нянька, певне, досить прислухалась до того плачу і тепер не чула його за своїм власним смачним хропінням. Маня заводила де-далі дужче; пані Олександра мусіла прийти, взяти її на руки і пройти з нею скілька раз по хаті. Дитина втихла,

заснула знов; але ж ледві мати опустила її на пóдушку, як вона зараз теє почула і прокинулася знов з плачем. Треба було знов брати—і носити, носити... та приспівувати як можна спокійніш...

На останку Манюся вже лежить спокійно у своєму ліжкові, успавшися уже міцно. Але ж як стомилася її мама! Вона стоїть бліда, випростуючи спину та зомлілі руки.

Ну, треба ж ще перенести на ліжко до себе Васю, бо щось він все покашлює; треба глядіти щоб не розкривався вночі.

Перенісши Васю, пані Олександра на часинку прилягла біля його, щоб приспати хлопчика, трохи пробуженого тим переносінням. Даючи при тім пільгу й собі, пані Олександра рішала одно загальне питання: чого-то як довго носити на руках дитину, найбільше болить шия? Адже ж у всякім разї не на шиї носиш дитину! одначе так розболиться власне шия, що страх!... Мабуть, тягне аж там!...

Далі думка пані Олександри перейшла на инше: якá-б то вже мала бути година? ще не повинно бути дуже пізно, ще можна довго читати... А що ж це Агата не приїздить з тим доміном? Чі то вона знайшла готове, чі ще, може, приїде ладнувати його тут? Хто їх знає, як там по їхньому, чі то воно вже пізно, чі ще рано до маскараду?... З вулиці доносяться якісь згуки: немов хтось кличе „ізвозчика“, немов уже хтось їде... От, хтось ніби спинився коло парадного ганку, немов дзвонять... Ні, це миші, або Васин кіт—скочив на шафку, та й цокотить шклянками.. Але ж

бо ні, таки дзвонить хтось! Це—Агата; треба йти одчинити їй.

Олександра йде, одчиняє. Так, це—Агата, жвава, говірка, вбігає в прихожу, розвіває холод своєю ротондою, скидаючи її, і щось таке говорить, через що вона досі не приїздила.

— Ну, та ще є час!—мовляє вона Олександрі:—ми з тобою в одну мить спорудимо доміно! Дай же перше всього поцілувати тебе!

Пані Олександра вітається, потім добуває більше світла,—так ясно стало,—шукає всі знадоби до шиття: голку, нитки, шпильки, наперсток. Ах, той наперсток! завжди він тоді загубиться, як його найпотрібніш!.. Ну, слава богу, вже все знайшлося!—Олександра вмостилася, таки там у тій невеличкій „гостинній" і хоче братись до шиття.

— Ну покажи ж мені, що тут треба робити? Як тут і що? питає вона в Агати, розгортаючи з вузла шматки матерії, либонь розпороні з якогось убрання.

— А от бачиш, серце,—лепече Агата:—отсі шматки треба зшити,—так, як небудь, аби счепить,—а тут розпустити; тутечка буде—бант; потім отак зібрать; а отсе—капішон, на голову надінеться... я вже його зліпила, тільки пришить! Потім отут обшиється плетевом і буде чудово! То ти перше всього отута зший, моя люба! Я тобі зараз допоможу, тільки папиросу викурю.

Агата одслонилась на крісло і закурила папіроску, не перестаючи базікати. Олександра, шиючи, з усміхом слухала її.

— А де-ж твій „благовірний"?—питала Агата.

— Пішов до знайомих на вечір; у їх сьогодня збіраються,— се їх „призначений день“, субота.

— А, знаємо ми ті „призначені дні“!... Чом же він тебе не взяв?

— Так!...—відповіла Олександра і жваво додала:— а от же я тебе дожидала; як же я могла йти з дому?!

— А, дякую, серденько! Якаж ти добра!... Тільки для твоєї власної користи раджу тобі—не бути занадто доброю!... „Що занадто, то не добре“...

— Ну, ну, гаразд! Покажи краще, що тут далі шити, бо я вже не знаю...

— Далі? Отак буде! А потім капішон і банти вже на мені поприпинаєш, бо я ще сама добре не знаю, як воно прийдеться... А надіну я доміно прямо на отсю спідницю; я вже зовсім прибрана і причесана,—бачиш? Тілько доміно!... Ах, я вколола собі палець! Ну, та це нічого; це знак, що хтось закохається... Ха, ха, ха!... Хто ж би то? ха, ха!... Однак ти зручніша від мене! Я тобі тілько заважаю! Ну, то ший сама, а мені дозволь ще одну папиросочку викурити!

— Та кури собі, кури!—

Доміно готове; як справді швидко воно пошилось! Агата вже повертається в йому перед дзеркалом, зашпилюючи спереду і примовляючи: —Гарно, чудово!...

— Я дуже рада, що догодила тобі! —відповідає Олександра: —хоть зроду й не думала, що колись такі речі шитиму!—

— Ах, голубонько, ніхто не знає, що колись трапиться!.. Спасибі ж тобі, спасибі, моє серденько,

—мовить Агата, виціловуючи Олександру; потім, держучи її за руку і дивлячись їй в вічи, додає:

— Але ж я маю тебе просити ще про одну річ!..

— Що таке?—Кажи!

— Поїдьмо зо мною в маскарад?...

— Що?!

— Голубонько, зроби мені компанію і поїдь зо мною в маскарад!

— Та що це ти говориш?! Я — в маскарад?! Оце вагадала! ха, ха, ха! Та я зроду-звіку там не була!

— Так що ж, що не була! От-же власне через те й слід тобі хоч раз там побувати, щоб мати розуміння, що то таке єсть маскарад! У всякім разі тобі буде цікаво побачити! Побачиш ту юрбу, всякі убрання, почуєш забавні розмови.. Далебі, це дуже, дуже цікаво!... Голубонько, серденько, поїдемо!... Ну, для мене!... До того-ж, я ручуся тобі, що ти не жалкуватимеш, як поїдеш зо мною; для тебе це теж буде цікаво, бо се справді для тебе щось зовсім не відоме! Се дуже цікаво!...

— Може бути!... Але я не знаю, чого ти так намогаєшься, щоб власне я була тобі за компанію? У тебе стільки знайомих! Між ними, напевно, багато є таких, що їм далеко подобніше їздити по маскарадах, ніж мені!...

— Так, звичайно, знайомих у мене єсть багато; навіть мої найближчі знайомі збіраються сього вечера в маскарад, туди ж таки, в клуб. Але я власне хочу поїхати окроме від них, щоб вони навіть не знали, що я буду в маскараді!... Я хочу їх інтригувати; розумієш?.. Ну, а самій з'являтися якось не хочеться... Поїдем, моя пташечко!

— Далебі, не знаю! Якось воно для мене так чудно!...

— Та чого ж чудно? Чому ж тобі трохи не побавитись? Що ж ти, справді, замурувалась у своїх чотирьох стінах, чі що? Адже-ж, не бійсь, твоя „дружина“ подалась кудись, бавиться собі! Чому ж і тобі не провітритись трохи? Ну, ну, збірайся хутенько! Що там довго розважати!

— Та що-ж ти кажеш? Як і в щó „збірайся“! У мене-ж ніякісінького костюму нема для маскараду!

Агата на часинку замислилась, а Олександра провадила далі:

— От же ж бачиш,-ти собі якесь доміно злаштувала, а у мене навіть нема з чого й зробити, хоть би я її хотіла, та й охоти я до цього клопоту не маю, скажу тобі по правді!...

— Стрівай! — оживилась Агата: - яка ти чудна! На що ж тобі клопотатись, коли ти вже маєш готовий костюм для маскараду: на що тобі ліпший маскарадний костюм, як український,—отцей, що на тобі! На який-небудь „призначений день“ у йому булоб ніяково йти, не звичайно,—се правда; а в маскарад—саме! Звичайно, треба тільки трохи оживити твоє убрання: - от, додати більше намиста, стьонжок, чогось такого!.. Де твої убори? Давай мені сюди, я тебе сама приберу! Та шукай чогось такого, у щó ти рідше вбіраєшся, щоб тебе не пізнавали відразу.

— От, лишенько мені з тобою! - сміялась Олександра.

— Ну, ну, хутенько! Давай сюди все, що маєш. Давай і гребінця; я тебе сама зачешу і приберу!

Хутко! — Скрині й скриньки відчиняються. Кругом робиться гармидер. Через який час Олександра стоїть перед дзеркалом, та̀ — і не та̀: коси її зачесано зовсім по иншому і оздоблено яскравою стрічкою й кісниками; на шиї, між коралями й гранатками, грають промінням два шнурки доданого злотистого намиста; обличчя теж стало якесь инше, бо в йому грає краска оживлення, а від жартовливого сміху грають теж іскорки в очах.

Агата повертає Олександру за плечі, мовлячи:

— Ну, чим же не чудовий костюм? Та ти в йому така гарненька, що просто на про́чуд! Шкода навіть маску надівати! Ну та дарма: панове-добродії вміють духом пізнавати, й під маскою, котора гарна!...

— Ах, чекай же, справді,—спинила її Олександра: Ще ж треба маски! А де ж я її візьму!?..

— От журба̀! Заїдемо й купимо, сей крам цілу ніч продається!...

Обидві пані на вулиці; хутко йдуть тротуаром, що укритий свіжим легесеньким сніжком.

Повітря свіже і разом мняке, в йому так вільно розходиться дзвінкий сміх та гомін молодих дам.

— „Ізвощік! ізво-о-щі-і-к!“ — тонко й проникливо гукає Агата.

Підлітають разом двоє санок. Панії з веселим сміхом сідають в одні і, зап'явшись тим хвартухом, рушають тудѝ, у-гору...

Як славно їхати! Дорога чудова, санки біжать так швидко; минають будинки, білясті дерева; мигтить у синьоватій млі вуличне світло, простя-

гаючись двома веселими низками; після душного хатнього повітря дишеться лехко, бадьоро, славно!

От, шумлять з боку, наганяють—другі санки, треті... Чути гучний поклик візника, гомін із саней. „Може й ці поспішають *туди*!“—міркує Олександра, і серце їй починає битися турботно.. І цікаво і мов би страшно чогось!...

На Хрещатику лихтарі горять рясніше, ясніше, людей більше; і всі немов поспішають *туди*!

Наші заскочили в парикмахерську, купили маску,—і далі. А вже близько,-ось-ось приїдуть...

От і клуб той,—висока будова, що сяє огнями. Коло ганку шарварок; поспішно вилізають люди з санок, гукають полицейські. Широкі двері відчинено навстежи; наші пані ввішли в них разом з другими таємними маскарадними гостями і простують далі ясно освіченим коридором.

Пані Олександрі власне таки зробилося страшно. „Чого вона тута?“. . Аж серце вже не б'ється так дуже, а ніби стиснулося в грудях...

Вона якось непритомно скинула з себе, там же де й Агата, свою верхню одежу; поправила на собі все і йде поруч з Агатою далі—до тієї світлиці; звідтіль уже гремить музика. Близько дверей її вже зовсім бере острах і вона, придержавши за руку Агату, каже їй, збиваючись:

— Послухай! Може б...Чі не можна б тобі самій увійти.. без мене?... А я вернуся,... вже ж я тебе провела! Справді, мені так якось...зовсім не хочеться! Йди сама!

Агата дивиться на Олександру широким поглядом, мов не розуміючи її мови; далі раптом говорить:

— Що?! Що це ти вигадала? Назад?! Перед самими дверима? Ото чудачка! Дай сюди руку, я тебе не пущу! Це тобі так відразу здається; а потім побачиш, що буде забавно!

В самої ж Агати очі світилися вже крізь маску огнем утіхи, маскарадної загàри; отож вона цупко держить за руку й веде за собою свою товаришку, розглядаючися при тім побіч себе в маскарадній юрбі.

— Господи! що це таке?! — мимоволі встало в думці в Олександри, коли вони ввійшли вже в саму світлицю.

При лунанню музики, при ясному світлі скількох величезних люстер, по середині залі йшли танці; але їх можна було хутчій почувати, ніж бачити, за надзвичайним натовпом люду, що заповняв собою всю просторінь по боках залі, між стінами й колонадою. Танцювали десь там у-середині, по-за юрбою... Та величезна юрба власне мала в собі щось гнітюче. Вона давила сама себе, ледві посуваючись у-перед густою лавою. Вона давила й увагу окромих участників самими розмаїтними враженнями: що за витворні постаті, що за обличчя, з тими личинами! найскромніші, чорні жіночі маски—мають, у великому числі, щось вражливе, „несвіцьке". Гаряче повітря—сповнене розмаїтими пахощами та немов проняте загарою, що вирибається у тих химерних постатей з блискучими очима.

поривання. У всьому тому шарварку стоїть безладний, немов нелюдський гамір, змішаний з спотворених голосів, та спотвореного сміху...

Тая дивна людська юрба підхопила Агату з Олександрою і потягла з собою. Вони звільна посувались, вкупі з тою юрбою, без свідомости—куди, до якої мети йдуть вони: вони йшли, куди несла їх та стихійна хвиля.. Олександрі стало душно; зацікавлена і разом пригнічена тими новітніми вражіннями, вона почувала, немов який чад вступав їй у голову; у висках міцно стукало...

Відразу хода Агатина змінилась. Олександра, йдучи під руку з нею, почула, що товаришка її, хоча й поступаючи все за юрбою, має вже якусь певну мету в своїм поступанню, йде швидче, керує близче до колонади, до тих білих двох стовпів, де стоять мужчини, споглядаючи на людську лаву

— Ходім же туди, будемо інтригувати отих панів! - каже, Агата і в голосі її чути відмінну цікавість; либонь ті панове були їй відомі, інтересні; найбільше до одного з них, високого чорнявого офіцера, рвалося проміння її блискучих очей.

— Ходім, ходім! - провадила вона поривно.

— Ні, ні, на милость Бога! - відповідала їй Олександра:—йди сама! Лиши мене! Я посиджу трохи, он там коло стіни.

— Ти втечеш?...

— Ні, далебі ні! .. Тепер уже все одно... А тілько я втомилась; я не можу йти за тобою! До того-ж я зовсім не тямлю інтригувати,—додала Олександра з блідим усміхом: - Я буду тілько заважати тобі!—

Либонь те ж саме погадала й Агата. Однак вона покивала Олександрі своїм жвавим пальчиком, мовлячи:

— Ну гляди ж: не втечи! Я до тебе хутко прийду!..

— Добре, добре! Я буду тут!—мовила, вириваючись, Олександра і, протиснувшись крізь юрбу, сіла на низькій оксамитній канапці під стіною. Там вона почувала себе краще і без перешкоди роздивлялась на ту лаву, що все посувалась кругом залі, по-за колонадою. Немов у калейдоскопі все мінялось перед Олександриними очима видовище тієї юрби: ледві проведе поглядом одні химерні постаті, як уже напливають инші, ще химернійші... Вона бачить то різке вимахування руками, то близько нахилені голови, одна до одної, то мовчазний, гарячий погляд; чути то безвиразне пищання, то зухвалий сміх...

„Одначе, які гидкі де-які маски!“—міркує Олександра: —„он, хоч-би ті дві, убрані туркенями: Які у їх противні рухи! он, одна зачіпає молодого, доволі скромного панича; він відстороняється, одмовляє лиш малим усміхом, однак маска не вгаває, залицяється—і... от він уже, там далі, пішов під руку з тією туркенею...

А ось друга пара; проходить так близько поуз Олександру, що вона немов почуває, як кавалер стискає руку своєї дами. Обоє в штучних костюмах: він—„Мефістофель“ а вона—„черничка“, і обоє в масках; але обоє, видно, добре пізнали одно другого і добре знаються...

Олександрі так вільно споглядати все те видовище: її пак уже напевне тут ніхто не знає, хоч

би вона й скинула маску. Вона приглядається до теї юрби не замаскованих мужчин і, звичайно, не бачить ні одного обличчя знайомого! Звичайно, хто ж із її знайомих буває в маскарадах! Коли це зненацька хтось озвався над самого головою у неі:

— Що ж ти, прекрасна українко, сидиш сама?— Олександра вся затремтіла.

— Чі ти, може, умовилась, та призначила комунебудь таємне стрівання і власне того й сидиш біля дверей, що дожидаєш милого твоєму серцю? Так отже я сяду на його місці!—по тій мові коло Олександри сідає якийсь пан. Вона не бачить, який він; перед нею мелькнула тільки його широка, біла пазуха й чорне убрання, та жовті-прежовті рукавички. Олександра мимовільно відхилилась від його, відсторонилася з острахом. Власне *з острахом*,—немов би до неї нагло причепився хтось вечірньою добою в темній, порожній вулиці.

А тим часом тут було так ясно, так людно,— і так вільно кождому зачіпати всіх!.. У всякім же разі можна було коли не шукати самій того зачіпання, то все-ж таки й не боятись невідомих кавалерів. Однак Олександра почула, немов її хто окропом облив, і ні слова не одповідала своєму сусідові.

— Що ж ти мовчиш, моя люба маско?—мовив пан, заглядаючи до неї: чи ти справді така „сором-лива“ українка?,. То ти б ще рукавом закрилася поверх маски,—знаєш, як селянки закриваються?

Чі той жарт розсмішив Олександру, чі взагалі хвиля безпритомного жаху одкотилася їй од

серця, тільки вона вже оговталась і навіть усміхнулась.—Чого я справді так злякалася? — промайнуло в її думці:—тож таки мене ніхто не зїсть тут, хоч і заговорить!—Отже вона й одмовила:— Нащо-ж мені закриватись рукавом, коли мене досить закриває маска!...

— Маска? О, мила україночко, маску надівають не з соромливости! котра її наділа, та вже мало знається з соромливостю!... Через те мене твоя соромливість і дивує. Ти її залиши!.. Знаєш, як то кажуть: „назвався грибком, лізь у козубеньку!“ —

— Я прийшла подивитись на инших.—

— Так, так! се ти правду кажеш: ти тут в перший раз.

— А ви по чім знаєте?

— Ха, ха, ха! „По чім“!—по всьому... Ти навіть не вмієш „пищати“, говориш звичайним голосом; а отсе що ти до мене говориш „ви“—хіба не свідчить, що ти ще зовсім не звикла до маскарадних звичаїв?...

— Я знаю їх, але не хочу приставати до їх! — Олександра знов одсунулась далі од пана.

— Як собі хочеш! Однак не маєш чого одсторонятись: ти не можеш заборонити мені сидіти коло тебе і розглядати тебе!

— Я ра̀дила-б вам кра̀ще скористувати з маскараної забави і пошукати інтересніших масок, більше одповідних вашім жаданням та шуканням!

— На шо? я й з тебе задоволений! У тебе зграбні плечки, гарна коса — і, очевидно, своя, а се тепер дуже велике чудо; потім я бачу й під маскою, що ти маєш бути гарненька і молода: он на твоєму

миленькому підборіддячку і на такій же шийці нема найменьшого сліду косметики! Потім...

— Лишіте ваші спостереження,—он до вас говорять!—

Дійсно, до пана говорила якась маска, вся закутана в чорну прозору тканку; а він, зігнуши спину, як розманіжений кіт, та повернувшись до Олександри і залицяючись до неї, не замічав теї маски. Тепер він повернувся і чорна маска проказала йому знов свої слова:

— Послухай, я тебе знаю!

— Ох, моя люба маско, бодай тебе! я думав, що ти міні щось разумнішого скажеш! Та моє-ж обличчя звісне всьому городові!—одповів пан, не змельнувши.

— Твоє обличчя, але не всі твої справи! А я знаю всі твої пакостні штуки!

— А ну, ну, плещи! може й для мене щось цікавого, нового скажеш.

— Шкода мови псувати!.. Я краще скажу тобі новину про когось иншого,—дійстно для тебе цікаву: Амелька знов приїхала—і ось тут в маскараді.

— А!..

— Хочеш, я тобі покажу її?

— А вже ж покажи!

— А що ж мені буде за те? Бо ти сам ні за що її не знайдеш; так повинна ж мені бути нагорода! Буде за те вечеря?

— Ну, буде!.. Тільки страви по моєму вибору, бо ти часом занадто вигадлива буваєш для чужої кишені! Чуєш, вибір страв—буде мій!

-- Та добре вже, добре!

— Ходім!—охоче закінчив свій торг пан у жовтих рукавичках і встав.

Одходячи з чорною маскою під руку, він повернувся до Олександри, мовлячи:

— Ну, бувай здорова, прекрасна українко! Прийми ж од мене щиру пораду: або зовсім не ходи по маскарадах, або стань сміливішою та менше соромливою!—Пан засміявся й одійшов з маскою.

Олександрі власне в той момент стало так противно, так гидко... Невже-ж, думала вона,— для такої „утіхи" їздять у маскарад? Душний шарварок, найпустіша верзотня, Амельки, торг за вечерю!...

— Але-ж як душно справді, а надто од сеї дурної личини!—міркує сама собі наша Олександра:—скинути її, чі що; все одно мене тут ніхто не знає; до того-ж без неї може не буде того права чіплятися кождому!

Вона скинула маску і, обвіваючи хусточкою своє розжаріле обличчя, дивилась без ваги перед собою; різні постаті, чудернацькі убрання, чудернацькі маски їй вже примелькались, вони пересувались перед очима немов звісні маріонетки.

Зненацька погляд її упав на двох військових.

Ось, один з них оглянувся; безуважне око його пройшло по ряду всіх тих людей, що сиділи на тій же довгій канапі, де сиділа й Олександра; погляд той на одній постаті спинився.

— Леонтовський?... він!... промайнуло в думці Олександри. Леонтовський теж пізнав її. Але-він

не рушав з місця, либонь теж за-надто здивований.

Олександрі стало смішно з того великого дивування його і вона усьміхнулась на зустріч його думці. Тоді він сказав слово своєму товаришу, одрізвився од його і підійшов до Олександри.

— Ви?!... Се ви, пані Олександро?... От, не сподівався зустріти вас в маскараді!... з ким же ви тут?—

Олександра, сміючись росказала йому, яким чином вона попала в маскарад Леонтовський сів коло неї так радо, розмову повів так охоче; Олександрі теж зробилось вільніше на душі, вона ожвилась, зустрівши принаймі знайому людину; говорила веселіше, приязніше, ніж тоді, на улиці.

Аж ось вона зауважила иншого, високого військового, того, що до його підійшла була Агата і потім поринула десь у юрбі; тепер Агата йшла під руку з тим військовим, сміючись і до иншого кавалера, що йшов з другого боку. Так і йшли в-трьох.

— Послухайте: ходім з відсіль!—хутко мовила Олександра Леонтовському. Встала і, наложивши хутенько маску, подалась в близьку гостинну. Вона йшла так швидко, що Леонтовський ледве поспівав за нею; але тим способом удалось Олександрі минути Агату і її товариство...

Двері в гостинну були відчинені навстежи; туди вільно доходив і грім від музикі і маскарадний гамір; але все ж в гостинній не було такого натовпу, такого шарварку. Олександра сіла аж геть коло вікна, в глибині його, в куточку,

заслоненому великими квітами; тут можна було дихнути вільніше, відпочити від маскарадного враження; тут можна почувати себе окроміше від тієї навісної юрби.

-- Як я радий, що зустрів вас! говорив тим часом Леонтовський:—Так давно я вас не бачив!... Але ж ви зовсім не змінились, ви все та сама! У розмові з вами відпочиваєш душею!...

— Гаразд, гаразд! Я все це чула!—відмовляє жартовливо Олександра:—А ви розкажіте ліпше, як вам жилося за сей час? Що думаєте робити далі?

Розмова велася довгенько. Леонтовський оповідав, як він жив в академії, до якого він належав кружка, з якими враженнями покинув Петербург.

— Не знаю, що буде зо мною далі!—закінчив він:— Певної мети не бачу перед собою, тай й хто її бачить тепера?... Побачимо, що дасть життя... а його треба бачити таким, як воно есть, без прикрашування і без зайвої догани; ачей визначиться і спосіб причинитися до якоїсь хоч і мало замітної праці, прилучитися до якогось доброго гурту, а не блукати якоюсь *„овцею без стада“*... Леонтовський умовк і задумано дивився на Олександру

— Ну, тим часом не єсте *„овцею без стада“*, жартовливо вкинула Олександра, щоб одвести від себе той довгий погляд, що почипав її заважати: — он у яке „стадо“ попали!

Леонтовський усміхнувся і склонив голову на руку.

— Се правда! — мовив він,—хоч я якось з нічев'я попав сьогодня у се стадо... Алеж доля доволі покарала мене за се: тут я зустрівся з вами!...

— Що таке? то се вже виходить лихом?...

— Либонь, що лихом...—провадив низьким, тихим голосом Леонтовський: --багацько де-чого, що було замерло, вгамувалось, тепер прокинулось знов,--для того, щоб... рвати мені душу! Ось тепер я втішений, щасливий, але ж яка перспектива далі? Ви дозволите мені бачити вас хоть за сей короткий час мого пробування тут? Дозволите прийти до вас? Сьогодня ранком ви були така не ласкава до мене!... Ані найменшого слова запросіння!... А я не зважився сам просити тієі ласки: мені здалось, що ви *умисне* не сказали того слова; а його вимагала сама звичайна гречність!...

— Се правда,... я умисне не покликала вас зайти...

— Через щож се так? —

— А!... се довга розмова!... Так буде краще.. Власне, коли те, що ви зараз казали, — правда, то так буде краще—для вас.... Ну, та й годі про се!...А от що: коли вже ми попали в „стадо", то й надивімся на його! Ходім туди! Справди, ходім в залю: я хочу побачити, що там діється! До того ж, чуєте, якого пориваючого вальса грають?...

Олександра встала. Леонтовський пильно подивився на неї, немов перевіряючи, скільки щирости було в її мові; але обличчя Олександрине було закрите маскою... Леонтовський мовчки подався слідом за нею в залю.

Вони перейшли в світлицю, стали біля колони і дивилися на охочих до танців. Все той-же калейдоскоп, тільки постаті тут ворушаться жвавіше, зграбніше, але ще з більшою загарою... Вальс, що сподобався Олександрі, був дійсно хороший: згуки його лунали вільно, роскішно й співучо; десь проміж ними бреніла малесенька минорна нотка, та вона ще додавала краси тій бальовій музиці і вся та незвична утіха здавалась немов якоюсь мрією, чимсь поетичнішим...

— Ви хотіли змішатися з сею юрбою, жадібною до втіхи? бажаете круг вальсу?—питав Олександру Леонтовський.

— Ні!... відповіла вона йому, дивлячись у-бік.

Взагалі вона ледве чула його: те, що вона раптом почула, цілком відірвало її увагу і від того вальса, і від всеї юрби, „жадібної до втіхи". Олександра чула голос одного тільки гостя, що жадав маскарадної втіхи,—голос свого чоловіка. Так, се був він, її „Костик",—отой пан, що стояв ось тут зовсім близко, біля сусіднього стовпа, повернувши сюди обличчя і говорячи з двома масками. „Костик" усміхався; він не то, щоб залицявсь, але розмовляв вільно і либонь доладно: маски надто охоче базікали з ним, найпаче одна з них, в московському убранню: в червоному сарахвані, в білій, легенькій сорочці з закоченими рукавами; на вроду вона була повна, „розсипчаста".

„Але Костик, Костик—тут!!" міркує Олександра. „І маски його зачіпають, і він лепече так зручненько! Отсе так несподіванка! цікавість!"...

Зненацька в грудях у неї сперлося якесь

дивне почуття: і забивало їй дух, і робилося так смішно! „Він стоїть тут з масками і не знає, що я тут,—дивлюся на його, споглядаю його „виступи“. Ха, ха, ха!—сміялась Олександра.

— Що вам таке?-питає Олександру Леонтовський.

— Нічого! — відповідає вона йому зо сміхом, з блеском шидерства в очах, і рушає з місця. Ось вона поступила скілька кроків і стала коло свого мужа, прислухаючись до його розмови з дамами. Маска, тая „бояриня“, запевняла Костя, що вона його знає, що „почула духом його присутність“ тут і через те й собі прибула. Кость відповідав, що хоть не має щастя знати прекрасну маску, але дуже вдячний її гречному духові, що знайшов його тут, в такій числѐнній юрбі. Потім глянув на маску українку, що з рішучим виглядом дивилась на його, немов би лагодилась його зачепити, і сказав з усміхом:

— А ти, маско, чого так мене пильнуєш? може, й ти скажеш, що мене знаєш?

— Ні, ти вже доволі чув сього від инших!—відповіла Олександра зміненим голосом:—я скажу тобі... що ти̂ мене знаєш! Так, так, Костику, ти мене добре знаєш!

При слові „Костик“, зацікавлений пан сп'ятився, постерігши, що ця маска справді його знала; далі на виду в його з'явилася ще більша цікавість і він спитав якось зовсім щиро:

— Де ж ми з тобою зустрівалися? Скажи!...

— Де ми зустрівалися?!. . Ха, ха, ха!... Ох, де ми з тобою зустрівалися!... Ну, добре, я тобі скажу,— почала Олександра:—Пам'ятаєш... ботаничний сад...

соловейкові співи... милі розмови!... Забув? Не пам'ятаєш? То не варто з тобою й говорити!—
По тій мові Олександра швидко повернулась і пішла, засміявшись, від „Костика". Вона чула, як він поступився вслід за нею, мовлячи: — Постій, постій! Не втікай же!— Але вона взяла під руку Леонтовського і пішла вперед проміж юрбою.

— Та лиши її! — мовила маска в сарафані панові Констянтинові: — Невже ти справді думаєш, що вона тебе знає! Їй добре звісно, що кожний з кіян бував у ботаничному саду, слухав там соловів, провадив милі розмови!...По таких прикметах можна кожного запевнити, ніби з ним зналась... Лиши її!

Але пан Кость, дарма що маска-„бояриня" взяла вже його під руку, все доганяв ту україночку,що так його зацікавила...
А Олександра щось веселе говорила своєму кавалерові, нервово сміючись — і думаючи: „Кость женеться за мною, через те, що не пізнав мене! через те, що має за якусь чужу маску! Ха, ха, ха!... От-то так!"..

— Ну, от бачиш!—говорила пану Костеві бояриня:—вона зацікавила тебе і більше їй нічого не треба! Не заважай же їй: бачиш, як вона зайнята своїм охвицером! Ходім краще, пройдемо кружок вальсу. Хочеш? Ну, ходім же, ходім! — З тим словом „бояриня" положила свою голу, повну руку на плече Костеві і — Олександра бачила, як її Кость обгорнув бояриню за стан, та й рушив з нею, під лад того гарного вальсу, між танечний гурт...

— Стійте, стійте, одну хвилиночку! — мовила Олександра Леонтовському і підійшла ближче до

танцюючих. От вона, тая пара, вже полинула, Кость з бояринею! — Але!... .нічого!... Кость звивається, не треба краще! Бач, як обертає зручненько! Браво! —

Протанцювавши, Кость і його дама спинились десь на другім кінці і замішались у юрбі.

—Ну, щож? Бажаєте ви... кружок вальсу?—питав Леонтовський у Олександри.

-- Ні!... Бачите ж, який там навісний шарварок! Пари штовхаються, налітають одна на одну! Не хочеться мені танцювати. .

— Ви якась не своя зробились! Що вам таке? ви так „зів'яли" одразу!. .

— Так щось!... голова болить!... Душно тут!... Деб тут можна було хоть води напитися? — питала Олександра в знесиллі, прислоняючись до стовпа.

— Так ходімо-ж до буфету! — кликав її Леонтовський:—Звичайно, там можна знайти щось для прохолоди. Ходім!

Вони подалися з великої світлиці до буфету. Поступати прийшлося з великим трудом, і в залі і в буфеті,—в тому великому покою, заставленому столами. Там, в густих хмарах диму, сиділо теж багато маскарадного люду: було вже доволі пізно і настала пора вечеряти.

Випивши лимонаду, Олександра бажала-б залишити се окòло, сповнене диму, брязкотні від посуду, гомону підпилих гостей.

Однак... їй хотілося побачити, чі нема тут Костя: їй здалося ще в залі, ніби він після танців подався сюди... Олександра водила очима поза столами. Зненацька серце їй тьохнуло:— „Ось він, ось тут, сидить за столом під стіною!"

Дийстно, пан Кость сидів за столом під стіною,—вкупі з маскою-бояринею; слуга як раз ніс для них якусь потраву.

— Ну, так, звичайно! тут смачніш готують, ніж дома!—погадала Олександра.

Леонтовський щось там порався коло прилавка; Олександра стояла важко дищучи, нервово смикаючи похололими руками кінці свого кісника. Далі та шовкова стьонжечка висмикнулася з коси і зосталася у неї в руці. Олександра спершу якось непритомно подивилась на ту червону стрічечку з блакітними квіточками; потім погляд її спалахнув і вона, зважливо простуючи між юрбою, подалась до столика, де сидів Кость.

— Хліб та сіль, Костику!—мовила вона йому.—

— А, се ти, мила маско!—відповів Кость, трохи збившися.

— Я, я!... Бувай здоров! Я уже йду... тільки хочу зоставити тобі отсю стьонжечку на спомин!... Вона теж бувала з нами в ботаничному саду і була свідком тих розмов, що. ..після них я ніколи не сподівалась-би, щоб ти став вечеряти з першою стрічною маскою!—Олександра кинула Костеві свою стьонжку і хутко подалася з буфету. Кость зостався мов остовпілий; а його маска голосно покликнула:

— Дивіться з-ласки, яка чудачка!...

Саме, як Олександра виходила з буфету під руку з Леонтовським, вона зустрілася з тим паном у жовтих рукавичках, що розмовляв з нею з [самого початку. Він ішов тепер з двома масками до буфету.

— А!—покликнув він, зауваживши Олександру:— се ти, прекрасна україночко? і вже в парі?... Хвалю, хвалю!... Так ти, значить, послухала моєї ради? Так?...

— Відчепись!--кинула йому бридливо Олександра.

— А, вже й „ти́“ навчилася казати!—покликнув пан зовсім не сп'ятившись; далі, сміючись, подався з своїми масками до буфету.

— Куди ж ви?—питав Олександру Леонтовський, бачивши, що вона минає двері до світлиці:—хіба ви не хочете вернуться в залю?...

— Ні! Я вас прошу, проведіте мене туди, вниз, зовсім... Я поїду до дому, я не хочу більше тут бути!... Тут бридота, якесь багно і більше нічого! Проведіть мене, будьте ласкаві, бо в сій юрбі власне страшно „самій“ іти!

— Та чого-ж се ви?... питав збентежений Леонтовський:— ще ж рано!... Куди-ж ви?...

— Ні, ні, я хочу до-дому! проведите мене, прошу вас!—намогалась Олександра.

— Чиню вашу волю!—відповів Леонтовський з непевностю поглядаючи на свою тремтячу даму:—Коли не хочете більше тут пробувати, то як знаєте!... а я з великою охотою проведу вас, коли довзолите—хоч до самого дому!

— Добре, проведіть,—одривчасто мовить Олександра.

Вони дійшли до прихожої, з великим трудом повідшуковали свою о діж і опинились на дворі. Коло ґанку стояли візники. Леонтовський посадив Олександру в санки і сам сів біля неї. Олександра їхала

мовчазна. Вона чула, що Леонтовський їй увесь час щось таке говорить, але думка її була далека від тих річей...

От і улиця пані Олександри. Доба дуже пізня; далека улиця—безлюдна, сонна... І домівка Олександрина стоїть теж тиха, темна; спокій і самотність вітають над нею...

Санки стали.

— Спасибі!... Бувайте здорові!—мовить Олександра, вилізаючи з санок.

— Дозвольте ж дождатись, поки вам одчинять!— з тим словом Леонтовський теж іде на ґаночок. Олександра шпарко позвонила і жде. Але в домочку міцно сплять,—не чують, щоб хто йшов, не видно в вікнах ні промінчика світла...

— Так я несподіванно побачився з вами!—мовить тим часом Леонтовський:—Коли-ж знов можу я сподіватись бачиться з вами?...

Олександра мов не чує того питання і знов дзвонить, раз, другий, третій.

— Ви не добра!—говорить зміненим голосом Леонтовський: ви не хочете мені сказати нічого! дайте ж принаймі руку на прощання!...

— Прощавайте!—З тим словом Олександра подала Леонтовському руку. Він так міцно, чуло стискає ту руку. Олександрі здається, що він нахиляє голову, що він хоче поцілувати їй руку... Вона з-тиха виймає руку і голосно дзвонить ще раз.

Вона чує, як той дзвоник лунає по цілій домівці,—і прокидається!...

— Що се таке?—се дзвонить не вона?... А однак хтось дзвонить, так голосно, невгамовно. А, се

дзвонить Кость, вернувшись до дому. Он нянька таки прокинулась і йде відчиняти йому двері.

Олександра схватилася з ліжка. Так се вона спала, задрімавши коло Васюні, і їй все те приснилося!... і завітання Агатино, і маскарад, і все!... Ах, Боже!... Але ж так живо ввижалося, мов і тепер у очах стоїть!

Олександра сидить на ліжку, як була—убрана; не знає, що їй почати, лиш дивиться перед собою отуманеним оком. Далі раптово встала.

— Ну, тай спите ви!—чує вона в покоях голос Костів,—аж мені руки померзли, дзвонивши! Як таки можна так спати?!

Пан, скинувши хутро, увіходить далі в спочивальню і бачить там Олександру, як вона здіймає перед дзеркалом намисто.

— Що се? ти доси не спала? увесь час сиділа?—питає чоловік Олександру.

— Ні! я не спала, але й не сиділа! Я теж тільки-що вернулась.

— Тілько що вернулась? Деж ти була?—

— В маскараді.

— Що?!—

– Кажу, була в маскараді! Що ж ти думаєш, що я не можу там бути? От взяла, прибралася, купила маску, тай поїхала в маскарад! Бавилася там, дивилася! Ха, ха, ха!... Як ти смішно дивишся! Ха, ха, ха, ха!.... Ха, ха, ха!.. Ну, уже бóг з тобою! не дивись, не дивуйсь, не каменій: нігде я не була, увесь час сиділа дома!... Куди мені в маскарад? Ось мій маскарад,—тут коло мене! То мені снилося, що я була в маскараді.—

— А, снилося!...

— Єге ж! от, вовтузилася з дітьми, та, присипляючи їх, і сама заснула, утомившись. А мені ото й приснилось, ніби я була в маскараді...

— Одначе, не гаразд, що тобі сняться такі сни!—

— Тільки-ж снилося! Об-тім—щож! може бути, що я занадто мало бавлюся, занадто мало маю розваги. Може!... Щож? от хотіла піти з тобою до Івановських, та якось воно не вийшло... ти пішов сам... Ну, а що мені все те приснилося, я в тім не винна: бо сни складаються з вражіннів усього часу перед сном. Так, так!.. вражіння й думки були всякі!.. А знаєш, мені пак снилося, що я тебе бачила в маскараді, що ти там танцював, навіть вечеряв з масками!... Чуєш?... А може ти і справді був у маскараді? Га?... Щож! Доба-то підходяща: третя година ночі... Як же, Костю, був ти в маскараді, чі ні?

Кость відповів, що не був...

На сьому кінчається наше оповідання. Все було сном—і годі!...

— Ну, а пан?—спитаете ви—як же пан? чі був він у маскараді? Він пак мав і час і спромогу піти в маскарад; чі був же він справді там?—От, сього не знаю!... Сказав жінці, що не був... А хіба-ж дружині, та ще такій почтивій, говорять, неправду?

(*Кінець*).

ЧАД.

„Чад проймає хоч незамітно, але хутко. Людині починає стукати в виски, битися серце, далі чад по троху забиває памороки, аж поки людина не згубить притомности зовсім“.

(з хатнього лічебника).

За десять днів до Різдва, саме в неділю, пані Заборовська, що мала оселю в невеличкому підгородному селі Копичинцях, казала запрягти коней, щоб по ясному, гарному дневі, та по добрій санній дорозі поїхати в город за покупом: свята-ж, бачите, надходили,—то треба-ж було закупити всячини для дому: муки, всякої бакалії, між иншим соли й „коріння“ до мняса, бо з неділі збиралися колоти годованого кабана. Пані Заборовська була не з таких дуже вже великих панів, щоб держати ключницю, то-ж треба було їй про все клопотатися самій.

Отож пані вже неначеб-то зовсім вирядилася, вже була одягнена в хутро, як почали їй ще завдавати справунків її діти: старша дочка, панна Лена, загадувала купити скілька аршинів стьонжки, та ниток, та гудзиків, менша дівчинка Маня й хлопчик Юрась просили привезти барвистого паперу на кошички та ліхтарики для „ялинки“.

— Ах, Боже мій, зовсім ви мені задурили голову!—покликувала пані:—краще всього, як би ти, Лено, сама поїхала зо мною, тай купила всього того дріб'язку, бо мені, їй богу, не буде часу клопотатися з тією дурницею!

— Є, ні, мамочко!—одмовлялась Лена: я не люблю бути в городі, як у вас там багацько своїх справ та покупу! Вам туди треба, а мені туди: тілько завада—і вам і мені...

— Ну, Бог з вами вже!—мовляла пані, ідучи з великого покою до сіней. Аж тут саме малий Юрась покликнув, глянувши в вікно:

-— Мамочко, гості їдуть!...

— Які гості? де?—Пані з панночкою підійшли хутенько до вікна. З—за тину показалась, а далі була вже й в воротях, пара гнідих коней; скілька панських постатей виднiло в санках.

— От і маєш!—згукнула пані:—Тільки що зібралась їхать, а тут нà тобі!.. От, боже мій!

— Не турбуйтесь, мамочко!—заспокоювала Лена, придивляючись в вікно:—се Ніна Покорська з братом і лікарь Івасевич!... Вони вам нічого не перешкодять: ви собі можете їхать, а я тут побуду з ними!

— А з старих нікого нема?

— Нема, нема! Троє сих...

Ну, то я собі поїду! Я не можу: завтра кабана заколють,—мені треба коріння!... Ти тут забавиш гостей сама!... По тій мові пані хутко вийшла з хати. В вікно видно було, як, зійшовши з ганку, вона повіталася з гостями, ввічливо поговорила і пішла до санок.

Незабаром гості ввійшли в господу. Панна Лена привітала їх ще в прихожій.

— Здорові, здорові! Прошу вас сюди в татів кабінет!—поскидайте хутра тут, бо в прихожій холодно. Тата нема дома, поїхав по ділу в Городище.

— То ти сама?—питала приїздна панна.

— Сама, сама!—і дуже рада, що ви завітали!—мовила Лена, помагаючи приятельці роздягатися, скидати оте всяке зімове одіння. Але остатній клопіт був даремний: коло панни Ніни Покорської

звивався молодий лікарь, (русявий швидкий чоловічок).

— Яким се щасливим побитом ви завітали до нас?—питала Лена другого панича, стрункого чорнобривця, брата Ніниного.

— А се—от ми з паном лікарем здумали!—вмішалась Ніна: заманулось нам проїхатись,—день такий хороший, дорога чудова,—так от, щоб була якась мета у тій проїздці, я й дорадила одвідать тебе. Та й отсе ледащо забрали з собою!—додала Ніна, показуючи на брата.

Чорнявий панич, Андрій Покорський, мав дійстно якийсь млявий вигляд, мов би він справді був не дуже причастною третьою особою у тій спілці...

— Ну, як би там не було, я рада!—щебетала Лена, провадячи гостей у покої.

— Юрчику!—гукнула вона далі:—біжи скажи Антонові, щоб зараз розпалив тут на комінку! Ми-ж поки що тут і сядем. Прошу вас, панове. Се мій любий куточок!...

Розмовляючи, гурточок розмістився близько комінка на кріселках та на кушетці. Якось так вийшло, що панові лікареві прийшлось сидіть близесенько біля панни Ніни Покорської. Була ж то особа і справді, по своїй вроді, достойна того, щоб до неї присусіжуваться: струнка, як і брат, вона мала тонкі очерти лиця, гарні темно-сірі, сливе чорні очі, хороші темні коси, що тепер трохи розтріпались і принадно оточали високе розумливе чоло та ніжно-блідувате обличчя. Одно було не гаразд, і то власне для сусіда-лікаря: се той вираз лиця, з загадковим усміхом, мов би і уважним, але більше того що насмішливим; з тим усміхом панна Покорська дивилась на свого кавалера... Так панночки дивляться тільки тоді, коли бувають надто певні в приязні свого прихильника,—та й не дуже-то жалкували-б, загубивши ту приязнь... Лікарь

же,—не дуже зграбний панич, з червонуватим обличчям та ріденькою русявою борідкою,—либонь не замічав того погляду: метушився, раз-у-раз говорив до панни Ніни, мало звертаючи уваги й на господиню,—дарма що приїхав її одвідать...

Правду сказавши, господиня,—свіженька, жвавенька блондиночка,—не дуже-то і домагалась лікаревої уваги. Бачивши, що сей гість досить занятий своєю сусідкою, вона звернула всю свою господарську ласку на млявого, але хорошого гостя, з задумчистими карими очима,—на панича Покорського.

— Пане Андрію!—мовила господиня до нього: чі не хочете подивиться „Русскую Мысль", або київську газету?—осьде!

— Пан Андрій присунувся до стола; там лежали книжки й часописі.

— А щож є цікавого в газеті?—Спитав він, беручи аркуш.

— А от, прочитайте тут,—мовляла Лена заглядаючи в аркуш газети,—що там в університеті дієся!

Лена показала пальцем ту звістку в часописі, сама ж встала, додавши:—Ну, забавтеся ж новинами, а я піду трошки погосподарюю!—По тій мові зникла в другім покою. Чути було, як вона бреніла ключами, давала накази слугам,—очевидячки задумала приняти гостей хлібом-сіллю.

Гості ж зайнялись літературою; переглядаючи газети, вони мінялись покликами.

— Господи, куди ми йдемо!—проказав Андрій, прочитавши ту „новину", що вказала Лена.

— Скажи краще,—куди ми вертаємось!—додав лікарь.

— А от подивіться отсей „лист"!—мовила панна Покорська, подаючи свій аркуш лікареві,—се повинно бути для вас особисто цікаво: тут один сільський лікарь оповідає, що інтеллігентній лю-

дині, коли вона бажає працювати на селі, не можна продержатись, прямо таки не можна прожити,—через малу селянську плату за тую працю.

— Звичайне, не можна прожити!—одповів рішучо лікарь, продивившись показуваний лист:—якаж там плата від селян?! Пропасти можна по такому зарібку!...

— Так?—перепитала панна Покорська, усміхнувшись.—І ви так розважаєте? А я думаю, що се залежить від того, на яку ногу жить. Звичайно, коли міряти потреби життя не інакше, як на тисячі,—а ви ж всі менше тисячної посади і в думці не маєте,—то, звичайно, не можна прожити з селянського зарібку! Але я думаю так: коли „народництво", так обмежуй і свої потреби по народньому! а то—хотіли б і „жертву благородну" приносити і роскошувати. По моєму, отсе пристрастя до роскошів і псує все діло, всі величні пориви й змагання!

— Та стрівайте,—які „роскоші"? Річ у самих насущних невідмовних потребах!—гарячився лікарь:—та чого ж вам більше: от же в сьому ж листі чоловік вам росказує, що, практикуючи між селянами з усією щиростю, одержав за скілька місяців, яко надгороду,—одну курку!... Ну, згодьтеся з тим, що при найменшім «апетиті»—однією куркою не будеш ситий пів-року!—Лікарь голосно засміявся.

Суперечку перервала господиня, панна Лена, запрохaнням перекусити що небудь...

Розмовляючи одривчасто, гості перейшли в столову. Там на свіжо прибраному столі стояла сільська їда: окіст, масло, яєшня. Стояли й дві пляшки.

Всі розмістились і бралися за їду без церемоній. Юрась і Маня сиділи з-краю й пристали теж до сніданку.

Господиня метушилась:—Лукіє!—гукнула вона в другий покій:—подай ще килішків і тарілок!—

В хату ввійшла і почала поратись коло стола молода дівчина в простому сільському убранню, з гладенько причесаними чорними косами. Однак при всій тій простоті убору врода дівчини кидалася в очі: те обличчя з правими на рідкость очертами, з оксамитними бровами, з карими очима, що видавалися ще темнійшими від довгих вій, приковувало до себе погляд. До того ж, дівчина була неначе стурбована: у смуглявому виду палала краска і робила те личко ще принаднішим.

— От,—„тип"!.. шепнув лікарь паничеві Покорському:—на прочуд!...

Але Андрій Покорський нічого на те не відказав; він сидів якийсь немов збентежений: бліде обличчя його, з приходом дівчини Лукії, спалахнуло, збаламучений погляд опустився. Сестра пана Андрія кинула скісний погляд на брата, злегка всміхнувшись, далі спокійно обізвалася до дівчини:

— Здорова була, Лукіє! як ся маєш?.. Ти ще покращала!...

Дівчина нічого не сказала, почервоніла ще більше і опустивши палкі очі, вийшла з хати.

— А ви її знаєте?—спитав лікарь.

— Як-же, знаю!—одказала панна Покорська:—вона у нас служила. Славна дівчина! Нам з Андрієм вона була до сподоби!... Мені дуже шкода, що мама не вподобала її—і відправила. А правда, Андрію, що вона ще покращала від теї пори, як була в нас літом?

— Не знаю,—мовив Андрій;—може!... вона взагалі гарна!...

Панна Лена при тих словах теж поглянула на Андрія, але уважнійше ніж його сестра...

Розмова якось перервалась після того, як лікарь з поривом промовив:—Вродливиця дівчина! Хоч малюй!

Господиня перемінила розмову:—Що ж ви мені не розкажете,—мовила вона.—які там веселощі готуються у вас у городі на свята?—

— А Бог їх знає!—відповів лікарь.

— Як?—допитувала Лена:—Повинні ж бути вечорі в клубі?

— А! З нашим клубом щось непевне робиться: всі перегризлись,—і пані й панове, і військові клубісти й горожаньскі! Щось похоже на те, що наш клуб і зовсім розсунеться! Якісь там дефіціти!..

— Ну, се шкода, як-що клуб закриється!—зауважила Лена:—не буде мені де й книжок брати!—

— О, певна річ, що коли наш клуб хоть і не закриється, а з поводу дефіцітів почне вдаватись в економію, то перше всього покаже теє на книжках: на той рік нічого не випише!—мовляв лікарь зо сміхом:—Я принаймі на клуб вже не обезпечаюсь і сам випишу для себе котору з більших часописей. Вже і гроші відклав.

— Ну, без книжок ще, може, як небудь обійдетесь,—жартувала панна Ніна:—а от, як-то ви без карт будете, як не буде вам клубного пристановища?

— Ох, Боже!—скрикнув лікарь:—журитись за пристановищем для карт!—Та для сього-ж кожна господа відчинена!.. Компанії теж не бракує: „вінтисти“,—чі як у нас тепер кажуть „вінтилятори“,—духом чують, де ввечері лежатиме колода карт на столі! Так і з'являться, мов з-під землі!...

— Як то справді? і ти пристав до тих карт?—укинув Андрій.

— Та щож будеш робить!—покликнув лікарь: Я знаюся з цілим городом; всюди мене кличуть,—чі то на іменини, чі так на який вечір, і не піти—не можна, а підеш—що ж робитимеш? Об стіну головою будеш биться, як всі сядуть за карти?..

— А жіноче товариство?—спитала з усміхом Лена.

— Е!.., дайте спокій! наше „жіноче товариство"!.. гірко відповів лікарь.—Тай се ж „товариство"—або теж за картами ввесь вечір сидить, або за тим ідіотським лото! Ну, вже, їй Богу, я волю в винта, грать, ніж оті дурні цифри в лото вигукувать, та накривать їх колодочками!... Чорт знає що!—на се навіть механично-молекулярного руху мізкових частин не требується!

Всі засміялись.

— А однак щось треба робить для розваги, святами?—почала знов господиня Лена.—От, знаєте,—весело додала вона,—як я цікаво проведу перший день Різдва? Я давно вже, ще торік, хотіла записать тутешніх колядок;—от як прийдуть до нас колядники, візьму й запишу скілька краших колядок. А ще знаєте, що я надумала? щоб пізнати самий процес колядування, візьму й піду сама з дівчатами колядувать!

— Ну, се так!—засміявся лікарь.

— А що ж ви думаєте? чому ні?—намогалась панна Лена. Блакітні очі блищали їй щирою веселостю.

— Ви будете тільки стіснять дівчат!—укинув Андрій.

— Чого стіснять? Зовсім ні! У нас село маленьке, всі дівчата мене знають; я собі піду з Лукією, похожу,—що я їм шкодитиму?! Поспіваю трохи, подивлюсь, а як вони вже підуть до другого села, то я тоді вернусь до дому.

— А хто ж нам сосонку засвітить?—спитався малий Юрась.

— Поспію засвітить і сосонку!—заспокоювала Лена:—засвічу і піду!

— А ви маєте і сосонку вряжати?—вдалась до дітей Ніна.

— Егеж!—одказав їй Юрась:—я нароблю ліхтариків!

— А я кошичків!—додала з-горда крутнувши головою, Юркова сестричка Маня.

— Хто ж у вас буде при тому святі?—спитав у дітей лікарь.

— Не знаю!.. відмовив Юрась:—може попові діти будуть. Може й хвершалові прийдуть.

— От,—гадка! покликнув з жартовливою повагою лікарь, підіймаючи палець:—запросили-б ви, панно Єлено, простих мужицьких дітей на ту забаву. Що-ж!—мовляла панна Ніна,—„народництво, так народництво"!... Га? як ви думаете?

— Що-ж!... се можна. Дуже навіть легко зробити! згодилась панна Лена.—От,—вдалась вона до дітей:—покличте Хведосьчиних дітей, Лукашевих!...

— Добре!—відказав Юрась.

— Пью за єднання різних станів,—принаймі в селі Копичинцях!—виголосив лікарь, здіймаючи повницю вишнівки; весело-урочисто торкнув чарки панночок, дітей і Андрія,—далі всіх примусив випить. Всім зробилось якось безжурно-весело. Сміялись, жартували.—В хату ввійшла Лукія з якимись-то шклянками.

— Найкраща дівчино Лукіє!—вдався до неї лікарь:—Дозволь випити за твоє здоровья і за твоє колядування з панночкою!.

Лукія нічого не відповідала,—тільки, соромливо дивлячись, усміхалась. Андрій вже давно оговтався і на сей раз не опускав очей, а з повною втіхою дивився на дівчину.

— Андрію!—гукнув лукаво лікарь:—нехай святиться естетика і прекрасні народні тіпи! Наливши другу повницю, він торкнув килишок Андріїв.—

Лукія, зустрівшись поглядом з Андрієм, вибігла з хати.

— Ну, гаразд!—озвалася Лена:—а я таки вертаюсь до городських веселощів. Не вже ж ви, пане Андрію, завітавши на свята до дому, так і не будете ніде на вечорі, не підете повеселитися?...

— Мабуть, що ні!... відповів панич:—та й хіба-ж на тих вечорах єсть веселість? Так,—чад якийсь!... Ні спільности нема, ні веселости справжньої,—крутяться люде, як дурні! Именно—чад і більше нічого.

— „Чад"!—переказала, усміхнувшись Лена:—он як!... А ти-ж, Ніно, теж не будеш святами „чáдіти" на вечорах?

— Не знаю!—відказала з своїм загадковим усміхом панна Покорська:—ото тільки першого дня свят прийдеться бути на іменинах у Хведоровичів,—се вже не минуче!—а потім таки думаю святками засісти за свою працю.

— За яку?—спитала жваво Лена.

— Ах, Боже мій!—вмішався Андрій:—хіба-ж ви не знаєте, що Ніна наважилась пуститись в письменство! Думає писать оповідання!..

— Помиляєшся!—поправила ніби спокійно сестра:—не оповідання, а роман.

— Ну!... посміхувався брат:—для романа вже дуже багацько треба! Великий захід!...

— Чого ж! відмовила Ніна, дивлячись в просторінь:—тема у мене вже готова і обміркована: роман прекрасного панича з прекрасною сільською дівчиною...

— Овва!—засміявся з примусом Андрій:—яка старосвітська тема!...

— Щож!—боронилася Ніна:—„Es ist eine alte geschichte, doch bleibt sie immer neu!"—мовляв давній Гейне, і щиру правду мовив: дістно, це „стара, та вічно нова байка"!

— Ні,—правив посміхливо Андрій:—краще подати, наприклад, оповіданнячко про женихання ліберальної панночки з бравим полковником... Се, далебі, цікавійше! Більше простору для псіхологичного аналізу, для всяких тонких комбинацій!...

— Ну, вже там побачимо, що цікавійше вийде!—мовила Ніна, чуть-чуть почервонівши в блідому обличчю.

Панна Лена нишком посміхувалась. Лікарові-ж той зворот розмови був очевидячки не по мислі.

— Дозволите закурить?—спитав він у господині, перебиваючи розмову і добуваючи папироси.

— Будьте ласкаві, куріте собі!—озвалась мило панна Лена:—які-ж там церемонії!

— Ну, то сим дозволом скористуюсь і я!—мовив Андрій:—піду принесу з кабінету свої папіроси, вони там у мене в пальті.—Він встав і пішов до кабінету. На порозі того покою він спинився, злегка затремтівши: в кабінеті поралась, прибіраючи на столі, дівчина Лукія. Оглянувшись на панича, вона знов нахилась до стола, опустивши очі.

— Лукіє!.. здорова!... мовив Андрій, підступивши до дівчини.—Я й не знав, що ти тут, у них...

— Тут-же,—від тої пори, як одправилась од вас,—відказала Лукія, все так само, не повертаючись.

— Як я рад, що зустрівся з тобою!... Яка ти хороша стала, Лукіє! ще краща, як була!...

— Яка там „хороша"!... ніби з-гірка відказала дівчина.

— Чого ж ти така непривітна?... Лукіє!... серденько!... слухай!... звичайно, так не хвалиночку—яке там бачення!... А може-б... Ти буваєш коли в ǵороді?...

— Часом... як пустять...

— Може-б ти коли прийшла до нас?—питався панич, ласкаво торкаючи дівчину за плече.

— Чого мені до вас приходити!—відмовляла вона з тим самим гірким виразом.

— Хіба ж ти вже зовсім забула мене?...

Дівчина мовчала; тільки турбота все більше проймала її обличчя.

— Слухай, Лукієчко!.. Приходь на свята̀ в наш двір... От, може на перший день, у-вечері... Наші будуть на іменинах у Хведоровичів, а я останусь дома... Буду тебе ждати... Поставлю свічку в своїй

хаті, в кабінеті... Сам тобі відчиню двері, з парадного ганку, як тільки ти торкнеш дзвіночка, або шибку... Ніхто не побачить! І нічого не бійся!— Посидиш пів-годиночки,—я тільки надивлюся на тебе, на-дозвіллі, без перешкоди,—і вернешся хутенько додому. Тут же близесенько,—що ж там тих три верстви! Прийдеш, Лукіє?...

Із столової через світлицю доніся голосний сміх.

Андрій кинувся і мовив:—От, хто небудь прийде!...

Лукія хотіла бігти з кімнати.

— Прийдеш?—в-останнє спитав її Андрій, обвивши рукою, та спиняючись на хвилиночку коло зачинених дверей.

— Прийду!—зірвалося з уст у Лукії і вона зникла з покою.

Андрій взяв з пальта свої папіроси і пішов до гурту. По дорозі він заглянув ніби зовсім недбало в ноти, що лежали розкриті на фортепьяні, і через те, ввійшовши в столову, міг весело промовить до господині:

— Що то за новенькі ноти у вас? Може-б ви заграли нам з них?

— Та щож там грати!... се новий марш,—відказала Лена, але я його ще не зовсім вивчила.

— Годі, годі кобенитись! іди заграй!—обізвалася Ніна, встаючи.

Всі перейшли в більшу хату. Панна Лена сіла за фортепьяно.

Ніна вмостилась близенько біля комінку, бо дрова в йому вже згоріли, жеврів тільки жар, про-

низуваний полум'ям. Постать її буля така зрабна, що лікарь, сидячи по-близу на малому стільчику, тіль дивився на неї... Андрій-же, неначе згадавши, що він за ввесь час дуже мало уділив увагі господині, пішов слухати її грання і стояв біля неї, спершись на фортепьяно. Після маршу панночка заграла вальс, такий зграбненький, переливчастий, потім уривок з якоїсь опери. Білі ручки її так мило бігали по клавішах.

— А чом у вас нема ніяких українських нот?— питав її Андрій.

— От, випишу!—мовила, встаючи, панна Лена:— я дввно про се думала! Перший раз, що буду в городі, пошлю гроші. Може ще на свята й посилка прийде. От тоді проситиму вас послухати!—

— Дуже буду радий!—відповів Андрій.

— Ну, а теперь, панове, пора до двора!—рішучо сказала панна Ніна і стала прощатися з Леною. Господиня вдержувала, але гости таки рушили з покою. В прихожий ще раз обмінялися стисканням рук. Андрієві здалось, що панна Лена прощалася з ним щось надто щиро... Накинувши на плечі хустку, вона вийшла провести гостей ще й на двір.—До побачення, до побачення!—гукала вона гостям з ганку. Лукія теж стояла на порозі,—дожидаючи поки можна буде зачинити за гостями двері.

— До побачення!—гукнув із санок панич Андрій на відповідь—чі словам панноччиним, чі поглядові Лукіїному...

На вулиці, не далеко від паньского подвірря, гості перегнали Юрася й Маню.

— Бувайте здорові, „молоді люди"!—гукнув їм лікарь.—Куди се ви простуєте?

— До Хведоськи та до Лукашів!—відповіли діти. Отож вони й звернули ліворуч до низенької убогої хатини; там на порозі стояв русявий чупринастий хлопчик.

— Чого ти стоїш, Степане?—спитав його Юрась.

— Так собі,—відказав поважно хлопчик:—дивився, як пани їхали.—Він подався на-бік, пропускаючи Маню, що пішла в хаху.

— А знаєш, що в нас буде!—почав свою річ Юрась, зоставшись на дворі коло хлопчика:—будемо вбірати сосонку,—знаєш?—Привеземо з лісу і вберемо. Приходь подивиться, на перший день свят, у вечері.

Хлопчик Степан мовчав.

— Приходь,—умовляв Юрась:—гарно буде.

Тут вернулася з хати Маня, швидко говорячи двом дівчаткам, що йшли за нею:—На сосонці будуть горіть свічечки! будуть висіть золоті горіхи, яблучка!

Дівчатка слухали, видивляючись на неї.

— Приходьте, приходьте!—щебетала Маня: подивитесь! потім все поздіймаємо з сосонки, поділимо,—я й вам дам всього. Приходьте ж, глядіть!... Ходім, Юрасю, ще до Лукашів!—

Маня з Юрасем і перейшли через вулицю до до другої хати. Хведосьчини діти, пошептавшись, пішли вслід за ними.

II.

За три дні до свят один копичинський чоловік, що їздив в город з дровами, привіз пан-

ні Лені такий листочок „від Покорського панича“:

„Вельми шановна панно Єлено! Сестра просить сповістить вас, що з городськими веселощами вийшла велика переміна: Хведоровичі відкладають святкування своїх іменин на инший час, бо на перший день буде вечір у городському клубі. Охочих запрошують прибувати на клубний вечір—з дітьми: для них буде вряджено ялинку, танці й таке инше“. Далі стояв тільки підпис: Ваш Андрій Покорський.

— Що ж се таке?.. покликнула Лена, прочитавши листочок. Казали, що не буде нічого, а тепер... І хоть би докладнійше написали!... А то невідомо, що й до чого... Завжди та Ніна строїть із себе сфінкса! Чого-ж пише не вона, а Андрій?... Підписався—„ваш“ Андрій Покорський! Що се значить? чі дуже мало, чі багацько?... Мушу поїхать довідатись, що там за новини такі?

Через годину панна Лена їхала вже до міста—і заклопотана, і зацікавлена. Захопила й гроші з собою на всякий раз.

— Що се таке?—мовила вона, влітаючи бадьорна та рожевенька в господу Покорських та витаючися з Ніною й з Андрієм:—Вже на перший день буде вечер в клубі!?

— Буде,—відказала Ніна:—військові поєдналися з горожанами і вечір буде спільний. Сьогодня приїздив до нас полковник,—вже навіть і мазурку в мене випросив!

— То ти, значить, будеш?—питала Лена панну Ніну.

— Та буду... відповіла та байдужно. Якось не випадає не бути!... Отож-ж я й тебе сповістила,— знаю, що ти любиш потанцювать. Та й те подумала, що може ви своїх малих, Юрася з Манею, пришлете,—бо тож на вечорі спершу для дітей забава буде.

— Не знаю... одказала Лена: - се як мама зважить!... А ви будете?—спитала вона раптом Андрія.

— Не знаю!—відказав теж і він:—здається, ні...

— Та буде він, буде!—озвалася за Андрія сестра:—Що-ж він сам дома робитиме?—Ну, що-ж ти не роздягаєшся, Лено?—

— Ні, я так, на часинку тільки!... Мені треба в город... Сьогодня ж пьятниця і хутко шабаш зайде... Я, може, потім до вас заїду. А ви се чого в пальто одягнені, пане Андрію?—

— Та хотів на почту йти...

— Ну, то коли хочете, я вас підвезу на своїх конях?—

По згоді Андрія, панна Лена попрощалась хутенько з Ніною й вийшла з паничем Андрієм.

Вони сіли в сани і швидко помчали вулицею.

На почті справа була коротка. Не пробула Лена й скількох хвилин сама в санках, як Андрій був уже знов коло неї.

— Хочете проїхатися трошки в поле?—запросила його Лена.

Андрів сів.

— У поле проїдемо трохи!—гукнула панночка візниці—і санки знов помчали по дорозі, рівній

як стьонжка. Повітря було свіже, краєвид миленький, розмова весела. Панночка щебетала, як пташка, сидячи близенько біля свого сусіда.

Синій серпаночок запинав її рожевий видочок, заставляючи одкритим тільки саме біленьке підборіддячко, що раз-у-раз поверталося до Андрія.

— Ви неодмінно мусите бути на вечорі! вмовляла панночка.

— Та... яка з мене користь?.. Я мало танцюю!— одмагався Андрій.

— Дарма! все ж було-б приємно,—оттак своїм гурточком! Я дуже хотілаб, щоб ви були!

— Так ви, значить, напевне. будете? завважив Андрій:—А як же ваше колядування? Пам'ятаєте, ви говорили тоді...

Панночка збилась. — Ну, що-ж, — мовила вона,—так якось вийшло!... Об-тім. що-ж такого? Колядки записать можу й иншим часом, а колядувать... хіба ж я останній рік живу на світі?! Ще поколядую колись!...

— Панночко!—озвався візниця:—ви хотіли в город,—то чі не завернуться вже? Бо швидко жиди зачиняться!

— Завертай, завертай!—наказала Лена.

Перед крамницею всім відомої Сурки, се-б то перед найпершою галантерейною крамницею в городі, санки спинилися. Андрій поміг панночці вийти з саней і пішов у-слід за нею.

„Яка у неї гарненька фігурка“—міркував він:—„навіть у хутрі і то зграбненька!“...

— А! гості мої, гості!—привітала панну Лену Сура.

— Хутенько, Суро,—покажі мені квітки!—клопоталась Лена.

— Зараз, зараз! Ой, у мене такі квітки, що нігде кращих нема! самі французькі! — захвалювала Сура, добуваючи коробку:—А рукавичок вам, панночко, та стьонжок—не треба?—

Панна вибрала і квітки, і стьонжку, і рукавички. Либонь, той копитал, призначений на українські ноти, значно поменшав, або й увесь пішов на Сурин крам...

— А вам, паничу, не треба рукавичок?—вдалася жидівка й до Андрія.

— Не треба... одказав він не рішучо.

— Візьміте пару!—намагалася Сурка:—чудесні рукавички! у мене всі брали!—А розберуть, то потім не достанете.—Жидівка розкладала розмаїті мужеські рукавички.

— Ну, давай вже пару сих, білих!—промовив Андрій.

III.

Першаго дня Різдва пани Заборовські, можна сказать, не мали свята,—а надто ввечері: всюди був клопіт, безладдя! Ціла-ж сім'я виряжалася на той клубний вечір... Пан убірався в своєму кабінеті, пані—в спальні, панночка в своїй кімнаті, разом з Манею і Юрасем. В сій кімнаті, звичайно, було найбільше клопоту... На поміч Лукії, що звивалась на всі боки, кликнуто ще жінку Мелапку, що помагала умивати дітей то-що.

Воду вихлюпали. Послали Меланку знов.

За другим разом Меланка внесла кухоль води—сміючись.

— Ото!—мовила вона,—ті дурні діти, Хведосьчині та Лукашеві, прийшли були дивитися на со-

сонку! Кажуть, панич і панночка Маня їх кликали. Сміх мене взяв:—нема нігде нічого, а вони прийшли!... Кажу, ідіть собі! нема тут нічого!

— От бачиш, Юраск!—напалась Маня:—чом же ти не сказав їм, що вже в нас сьогодня не будуть убірать сосонки?

— А ти-ж чом не пішла, та не сказала?—огризався Юрась.

— Ну, нічого!—розважа дітей панна Лена:—вони прийдуть знов, як будете убірать сосонку після нового року!

Є, ні!... мовив понуро Юрась:—вони вже не прийдуть! я й так насилу їх умовив...

— Стійте бо, паничу!—завважила Меланка:—я й так не потраплю защепнути отсі чобітки, а ви ще крутитесь!...

Панна Лена тим часом вийшла в світлицю, щоб подивитися у більше дзеркало, чі добре лежить убрання. Вона уважно придивлялась,—коли се під вікнами залунав голосний спів. То були колядники. Вони співали:

„Ой дивнеє нарождення
„Божого Сина,
„Иого же днесь породила
„Діва Марія!"

По виду в панночки пройшла тінь, дарма що Лукія держала коло неї ясне світло.

— Панночко, а мені можна піти поколядувати?—спитала Лукія.

— Можна, як поїдем...

Лена вернулась у свій покій і знайшла дрібних грошей.

— На, Лукіє! — мовила вона, — винеси колядникам.

— А в хату, значить, не кликать? — питала Лукія.

— Ну, тай чудна ти! — одказала за панночку Меланка: — куди-ж таки їх тепер кликать?...

За яким часом прийшов гурток колядниць-дівчат і заспівав під вікном:

„Ой в ліску, ліску, на жовтім піску,
„Ой дай Боже!
„Панна Єлена таночок водить,
„Ой дай Боже!"

Але дівчатам сказали, що нікого з панів нема дома, — поїхали на танці в город....

З дівчатами пішла сама Лукія. На дворі було тихо, ясно й морозно... Зорі так і мигтіли...

IV.

Клубний вечір в повітовому городі мав бути величним. Ви усміхаєтесь, мій читачу, бо ви собі з більшого города? Даремне усміхаєтесь! Треба пам'ятати, що все на світі має *свою* вагу й ціну: губе́рнський житель гордує повіто́вим вечером, але знов губернський вечір може здаватись якоюсь-то сміховиною для столичних людей!... Та і в столиці вечір до вечора не рівняти! Єсть і там щаблі,...— та ще й які!...

Ото-ж, для свого міста, той клубний вечір був „блискучим". На йому, — як то кажуть і в столицях, — був „увесь город". В залі був великий на̀товп: мужчини в горожанських і військових убраннях, дами в добірних туалетах (або-ж то, думаєте, в повітовому місті нема кравчинь, нема мод-

них журналів? ого-гo!). Товариство-ж збіралося в повні: старші, молодші й діти. „Вершечки товариства“—на віднішому місці. По-серед залі стояла велика сосна, вся обтикана свічечками, обвішана всякою всячиною. (Мовляли в громаді, що покраси для сосни було привезено аж із Київа). Діти звичайненькою, барвистою юрбою ходили навколо сосни.

Через який час погасили на сосні недогарки, поздіймали всі ласощі й покраси, розділили іх дітям, а саму сосну,—що вже сповнила своє призначення,—виволокли геть. Почались дитячі танці. Старші втішалися, що діти поводяться „зовсім як дорослі!“.

І справді, хлопчики, шаркаючи ніжками, чемненько запрохували до танців дівчаток; дівчатка розглядали убори одна на одній,—тілько трохи щирійше, ніж дорослі, бо инша дівчинка часом навіть торкала пальчиком у другої гудзики, чі гарну стьонжечку...

Коли старші зважили, що вже малі „доволі настрибались“ і що вже „доволі з них утіхи“, то дітей швиденько позабірали з залі, разом з їх пакуночками, і одправили до дому. Юрася й Маню забрала служниця від Покорьских. Заграла музика, неначе краще, голоснійше,—почався вечір для старших.

V.

Панну Лену підхопив поруччик Зальотний і обоє вони зникли в заверюсі вальсовій,—тілько стьонжка від убрання панни Лени близько-близько майнула біля панича Андрія.—„Чого я прийшов

сюди?“—думав Андрій, стоячи в дверях, не танцюючи. Але ж панна Лена підійшла до його й перебила ту думку. „Яка вона гарненька сього вечера!“—подумав Андрій.

А як хорошенько була прибрана панночка: якесь біленьке просте убраннячко, оздоблене квітками; плетеніця з незабудок була пришпилена навскіс на грудях; трохи викочений станик одкривав білесеньку шийку, а з під коротеньких прозорих рукавців виглядали кругленькі локтики. А гарні русяві коси як просто й мило причесані!...

— Що ж се ви?... так і не думаете танцювати?—спитала Андрія панночка:—чого ж, ви, справді, приїхали?... Хоть би ви один танець протанцювали!—

— Та що ж!.. мовив панич:-у мене нема знайомих дам!...

— От тобі й маєш!—покликнули Лена:—що-ж мені самій вас запрошувать, чі як?.. Що ж, коли хочете, котільон можу з вами танцювати!...

— Ну, дозвольте вас просити, коли ви така ласкава!... мовив Андрій, уклоняючись.

— Добре! добре!—одповіла панночка:—ось я тільки піду, з своїми кавалерами погожуся!... По тій мови Лена зникла на часину в юрбі.

Андрій тим часом підійшов до лікаря, що стояв перед панною Ніною,—маючи зовсім иншу долю.

— Так і котільон і мазурка у вас зайняті?—питав він.

— Зайняті!—відмовляла панна Ніна з усміхом.

— З ким же ви танцюете котільон?—

— З полковником.

— Як? ви ж з ним мазурку танцюете?

— Так що ж? І мазурку й котільон.

— Так?—іронично проказав ликарь.

В ту хвилину його торкнув за плече якийсь товстенький, шпакуватий панок, мовлячи:

— Що се ви—танцювать думаєте?

— „Думав“!—одказав ніби жартами лікарь:—та що ж, коли панночки такі неласкаві, не хотять зо мною танцювати!

— Ну, то й добре! Ходім!—кликав панок.

— Куди?—питав лікарь.

— Як то „куди“? Там дожидають. До нашої партії як раз не стає четвертого.

— Так не даруєте мені ні одного танцю?—спитав лікарь Ніну ще раз.

— Запевняю вас, що не можу!

— Та ну-те бо вже! Ходім!—намагався лікарів партньор.

— Ходім! - промовив лікавь, понуро рушаючи. Панок повів його по-під руку.

В залі ввесь час ішли запальні танці. Сурми лунали, смички витягались, виводили пориваючі, „модні“ мелодії танців.

„Grand rond“!... „Chaine“!... „Deux ronds, s'il vous plait!“... „Les dames en avant!“... Так розсідаєтся орударь танців. Аж ось він дає наказ: „Saluez vos dames!“—і настає передишка... Ті дами, що танцювали, обмахуються віяльцями,—важко, але втішливо дихаючи; ті дами, що не танцювали, зітхнули лехше, змішавшись тепер з усим гуртом. Хто йде в „уборну“, хто в „гостинну“.

— Ну, що? як ведеться?—питала панна Ніна, пробравшися в другу хату, повну „винтиляторів“ і підходячи до того столика, де сидів з картами в руках лікарь.

— Дякую вельми за увагу й ласку!—відказав він.

— Е!... щось нам кепсько ведеться з паном лікарем... дуже кепсько!—одказав докладніше ліка-

рів портньор і зараз мовив комусь, кладучи карту:—Позвольте піковочку!—З инших уст чути було одривчасті слова:—„чотирі трехви!“... „Нуте!“... „Другий оньор!...“ „Бубни“!...

Далі скілька карт положено мовчки, при напруженій тиші та при самих тільки пильних поглядах чотирьох партньорів. Тут лікарь либонь зробив якийсь промах: його товариш люто поглянув, процідивши крізь зуби:—Ще одна несподіванка, достойна кращого місця!—Карти з рук зійшли. Поки їх здавано вдруге, партньор уже прямо напався на лікаря:

— Чом же ви не сказали „черви“?! Або знов я просив піки,—не провели!!

— Та все одно!...—якимсь упалим голосом проказав лікарь.

— Як „ все одно“?—кипів шпакуватий панок:—Зовсім не все одно! Могла-б бути громаднійша гра! А тепер просто сором та й годі: знов без двох зістались!.. Схаменіться, на милость Бога! Що з вами робиться?!—

— Щось голова болить!..—мовив лікарь, проводячи рукою по чолі:—чадно тут, чі що!...

— Може бути, що тією сосною начадили!—озвався хтось із гурту.

— Одначе ми там у залі не почуваємо ніякого чаду!—вкинула панна Ніна, все стоячи коло столика.

— Бо впиваєтесь, разом з повітрям, веселощами танців!--пояснив хижо лікарь.

Коли це—де не взявся полковник. Се був високий, міцноногий мужчина, ще не сивий; а його вус був закручений і зовсім по молодому.

Оздоби його мундіра так і сяяли на йому.

— А! ви осьде!—покликнув полковник до панни Ніни:—а я вас шукаю всюди!.., Зараз буде котільон!... Прошу!—Полковник шархнув ногою,—що аж брязнула трохи острога,—і повів панну Покорську в залю, зовсім по кавалєрському,

браво зігнувши руку. Та й чому-ж було полковникові не вважати себе справжнім кавалером? Був же він удівець і дуже „завидний“ жених,— можна сказати, первий жених у городі!

Як звісно читачеві, Андрій танцював з панною Леною. Довелось їм сидіти близько від музики; вона гула в їх над самою головою, заважаючи навіть як слід вести розмову. Се їх забавляло, смішило. Говорячи слово, мусіли близько нахилятись одно до одного. Довгий котільйон пройшов незамітно... По скінченню його, коли орударь танцями гукнув:—„remerciez vos dames!“—вони обмінялися щирим стисканням руки.

— Не гніваєтесь, що я примусила вас танцювати, сама запросила?... питала панна Лена вАндрія.

— Ні!... одказав він, усміхаючись.

Вони перейшли на другій, бік залі, до вікна; там було мов-би не так душно. У вікна одноповерхного будинку заглядали постаті цікавих людей з улиці,—якісь голови маячіли... Андрієві раптом згадалась дівчина Лукія... Ну, що як вона приходила туди, до дому, і дожидала його?... Кров наче окропом прилила Андрієві до серця... „Але ні!“... міркував він далі:—„вона-ж могла знать від панночки, що все перемінилось! До того-ж, коли-б вона й приходила, то побачила-ж, що я не одчиняю,—значить мене нема; та могла-ж почути й у кухні, що я тут... А не могла-ж вона дожидать, що я вернуся швидко з клубу!... Значить. стрівання зостанеться до другого разу... Та що-ж! сказати по правді, може й краще, що так вийшло,-що вона не приходила, або, приходивши, не застала мене дома... Так, так... на який кінець могло теє вестися?... Краще, краще, коли так розійдеться! Перше всього—краще для самої дівчини“... Заспокоївши себе такими думками, Андрій міг вже щось одповідати, коли панна Лена, торкнувши його локоть своїм білим віяльцем та повернувши до його білу шийку, мовила йому:—Може-б ви трошки одчинили кватирочку, бо й тут душно!...

На мазурку вийшло подивиться, скінчивши гру, чимало „вінтарів.“ Лікарь Івасевіч стояв у дверях з гостинпої в залю, суворо згорнувши руки на грудях. Погляд його був теж надто сумний. Булож-ж тому дві причини: одна та, що він таки здорово програвсь того вечера (про виписку більшого часопису нічого було й думать, — принаймі в сьому місяцю!..)

Друга-ж причина лікаревої лютости була та, що як раз напроти дверей сиділа панна Ніна, вмазуровій парі з полковником... „Ото! не розстанеться вона з ним!“ — з прикростю міркував лікарь: — „тая, бач, писателька!... слідкує, пізнає цікавий військовий тип!... Вже-ж і тип! дубина, помазана медом! Он—морда як лиснить! наче той кавун! І що він може їй говорить, та ще так багацько?! А вона слухає, ще й так уважно! Народниця, бач, противниця „роскошів“,—он які оксамитові корсажі надіває, якими золотими наручницями сяє! Щож! піде за свого полковника, то ще не такі справить —ота повздержна, що вижила-б на сельському заробіткові! Так, як раз!... На язиці тільки прекрасні речі, а в думці — ввижаються полковницькі доходи!“.

Так картав лікарь в думці свою панночку. Але-ж, пливучи в мазурці поуз двері, панна Ніна кинула на лікаря такий цікавий до розгадання пòгляд, що сердега забув усе своє картання й потонув у тій загадці, -- розважаючи, скільки в погляді панни Ніни було ласки до його, лікаря?

Полковник же, довівши незабаром свої речі, своє освідчення, до кінця, одержав від панни Ніни просте і ясне слово, що вона згожується приняти від пана полковника його руку і його серце.

Панні Лені не прийшлося за мязуркою вести з своїм кавалером такі поважні розмови, бо вона танцювала мазурку з жонатим человиком, мировим суддею. Вона вділяла зовсім мало уваги своєму кавалерові,—а звертала її, сливе цілком, на свого сусіда, Андрія, що, не танцюючи мазурки, просто сидів собі за стільцем у панни Лени і

розмовляв з нею. Не було однак-же в тій розмові чогось надто поважного,—говорилося щось таке не значне, передавалося різні дрібні спостереження; часом которе з них душилося від сміху, споглядаючи на дивовижні виступці иншого танцюристи, бо, як звістно, в Росії й не по таких городах, як наш повітовий, мазура танцюють самими розмаітними способами!

Так, чі сяк, головка панни Лени раз-у-раз поверталась до Андрія—і раз-у-раз зустрівала на собі його втішливий погляд.

В середині мазурки одна пані вибрала Андрія. Він одмагався, але мусів піти—і протанцював ту „фігуру“ хоть дуже помірно, але „зграбненько“...

— А! то ви тілько прикидались, що не вміете танцювати мазурки?—мовила йому з докором панна Лена.

— Та щож!.. по моему,—одказав засоромлений Андрій,— від мазуриста не-поляка досить вимагати одного: щоб його „виступці“ не були смішні!...

— Ну, ну, пождіть-же!...—лукаво усміхнулася Лена.

Як-раз надійшла фігура „з шампаньським“. Розпочав її полковник, з своею „нареченою“—і одержав від неї кубок того искритого вина. Де-хто переглянувся... Бідний лікарь випив при тому кубок гіркої отрути..

Далі сіла на стільці серед залі панна Лена; зібрався знов гурт кавалєрів;—суддя, Ленин кавалєр, потяг у той гурт і Андрія. Чі треба казати, що на сей раз кубок вибору дістався--Андріеві?... Отже чі то втішений перемогою над всіма иншими кавалерами, чі підживлений веселим вином, Андрій протанцював сей раз мазура з панною Леною далеко жвавіше, ніж перший раз...

— Ну, добре-ж, під новий рік я вже не дам вам сидіти мазурки!—мовила його дама, доходячи кругу...

Але не судилося Андріеві сидіти за мазур-

кою й тепер. Дами, неначе змовились, раз-по-раз вибірали лагідного та гарного сусіда панни Лени.

Андрій, не спам'ятався, як скінчився той танець і той вечір... Він почував утому. Голова йому трохи боліла, чі шуміла від вина,—він не міг розібрать; та таки й душно було в залі... Андрій і панна Лена говорили вже не так голосно,—більше мінялись зрозумілими поглядами...

Пізно вже, пізно було, коли наші знакомці виїздили з клубу. Вони зустрілися всі серед того шарварку, що буває, як люде розбірають хутра, шапки, хустки, колоші. Лікарь чув, як полковник сказав на прощання панні Нині:

— Прошу вклонитись матусі! Завтра я прибуду...

Старі Заборовські, ще давніше, поїхали в гостинницю, — Лену-ж панна Ніна запросила до своєї господи, переночувать у неї. Ото-ж обидві панночки й Андрій сідали в сани, просторі селянські сани панів Заборовських.

— Доктор!—гукнула Івасевичу панна Лена:— Сідайте! ми вас підвеземо!—

Лікарь мовчки примостився коло візниці. Далі і всі вмовкли, віддаючись кожне своїм враженням...

Ви, панове псіхологи, знавці людскої душі! угадайте вже ви, як воно сталося, що лікарь, отой погордований, зневажений лікарь, сів на передку тих саней, де сіла панна Ніна?... Він сидів плечима до панночок, не озивався, тільки хижо дивився перед собою,—а все таки їхав у одніх санях з панною Ніною!...

Під'їхали до самотної оселі Покорьских, що була на краю улиці, з „палісадником“ перед будинком. У млявому світлі зімового поранку мачили однак вже досить виразно і кущі в палісаднику й будинок.

— Дозвольте, я піду, міцніше подзвоню, щоб вам швидче відчинили!—визвався лікарь і пішов поперед панночок. Не доходячи до ганку, він спинився й покликнув:

— Що се таке?... Хтось сидить!...

Гурток наблизився і всі побачили між сивим ганком та чорним вікном Андрієвого кабінету, при білій стіні, якусь прислонену темну постать.

— Якась жінка!—мовив спокійно лікарь, придивляючись до одіння.

Андрій почув ті слова, глянув на постать—і отерп, окаменів...

— Що це вона?... спить?—міркував лікарь; далі нахилився нижче, поглядів і промовив:

— Панове! щось не певне!... чі не замерзла вона?...

— Ах, Боже!... скрикнула Лена.

— Що ви говорите?!—покликнула Ніна:—Та й що-ж то за жінка? Чого вона тут?...

Лікарь одкинув хустку з голови нерухомої, похилої постаті. Лена глянула й скрикнула:—Боже мій! се наша Лукія!!

— Вона!... і напевно замерзла!—проказав теж лікарь.

Андрій вийшов із свого остовпіння,—несвіцький крик вирвався з його грудей:

— Боже мій!!...

Задзвенів несамовито дзвінок, з'явилися огні, забігали люди... Лукію нерухому внесли в кабінет Андріїв і положили на ослін; лікарь, закачавши рукави, порався коло неї, требував то сього, то того. Лукію терли, ратували...

— Боже мій! Боже мій!—скрикував у-одно Андрій, ламаючи руки.

— Ах, треба-ж такого нещастя!—промовляв і лікарь.—Шкода дівчини, шкода! Така вродливиця!...

Лукія лежала лицем до-гори, смертельно бліда, але на-прочуд хороша. Вид був як у прекрасної статуї. Чорні коси розкинулись по білій панський подушці.

— Може, вона вчаділа?—промовила куховарка, що помогала лікареві: Бо вона трошки посиділа у нас

у кухні,—казала, що приходила з дівчатами колядувать в городі,—і додавала, що їй голова дуже болить. То, може, вчаділа!.. Бог її знає, що їй таке. Якась чудна сиділа. Ми з нею трохи побалакали. Питалась вона про панів; я кажу,—нема, поїхали.—Всі?—питає,—кажу, всі.—Ну, потім вона собі пішла; ідучи, трохи мов-би заточувалась... Може, в нас у хухні було чадно, а може, вона й з дому така прийшла!...

Довго порався лікарь з усією щиростею. Аж ось він покликнув:—Пульс! єсть!...—Б'ється пульс!...

Всі обступили лікаря й дівчину. Лікарь держав Лукію в своїх руках, підвівши. Вона розкрила очі. Перш непритомно глянула, раз, другий... потім пильно придивилась до тих постатей у вечерових убраннях і зрозуміла все,—як і вони зрозуміли все..

— На що ви одратували мене?!—промовила дівчина, залившись гіркими сльозами...

Кінець.